

HRVATSKI KATOLIČKI SENIORAT I POLITIKA (1912.–1919.)

Zlatko MATIJEVIĆ, Zagreb

Autor je na temelju postojeće znanstvene literature, suvremenog tiska te dostupnoga arhivskog gradiva rekonstruirao nastanak i djelovanje Hrvatskoga katoličkog seniorata, ekskluzivne organizacije manjega dijela katoličke laičke i kleričke inteligencije, u posljednjim godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije i prvim mjesecima stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Dio članova Seniorata – katolički »nacionalci« – nisu bili samo odlučni promicatelji ideje o stvaranju jugoslavenske državne zajednice izvan granica Monarhije nego i djelatni sudionici u njezinu ostvarenju.

Uvod

Postojanje i djelovanje Hrvatskoga katoličkog seniorata (HKS), elitne organizacije Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP),¹ nije pobuđivalo veći interes bivše jugoslavenske te suvremene hrvatske historiografije i publicistike. Treba odmah naglasiti da ne postoji niti jedan znanstveni ili publicistički rad čiji bi predmet bio istraživanje HKS-a kao cjeline. Dakako, to ne znači da pojedina razdoblja i neki aspekti djelovanja ove katoličke organizacije nisu bili više ili manje istraženi i predstavljeni znanstvenoj i inoj čitateljskoj javnosti. Viktor Novak, otpadnik iz katoličkih redova, bio je prvi autor koji je u grubim crtama pisao o HKS-u i nekim njegovim aktivnostima. Nažalost, njegovo djelo nije plod ozbiljnoga znanstvenog promišljanja.² Tek je punih dvadeset godina kasnije pravnik Ivan Mužić pokušao o ovoj kompleksnoj temi iz hrvatske crkvene i nacionalne povijesti progovoriti uravnoteženo.³ Osim ove dvojice autora, o HKS-u su pisali, točnije rečeno spominjali ga u svojim radovima, sljedeći povjesničari i publicisti: Slavko Šarić,⁴ Stanislav

¹ Opširnije o ishodištima, nastanku i djelovanju HKP-a u prva dva desetljeća XX. st. vidi: Jure KRIŠTO, *Pre-sučena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, Zagreb, 1994.

² Vidi: V. NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., 45–81.

³ Vidi: I. MUŽIĆ, *Hrvatska politika i jugoslavenske ideje*, Split, 1969., 109–118.; 191–193.

⁴ »Ivan Merz i provođenje Katoličke akcije u Hrvatskoj«, u: *Pojava i značenje dra Ivana Merza u Crkvi u Hrvatskoj*, ZR, Zagreb, 1979., 53–54.

Vitković,⁵ Josip Buturac,⁶ Luka Vincetić,⁷ Dragutin Kniewald,⁸ Lav Znidarčić,⁹ Vinko Škafar¹⁰ te neki drugi za ovaj članak manje važni autori.

Početkom 90-ih godina ovog stoljeća stvoreni su povoljni uvjeti da se o HKS-u počne pisati kritički, na temelju sačuvanih i dostupnih izvora. To su prvi učinili Antun Bozanić¹¹ i Jure Krišto.¹²

Osim u ovim znanstvenim i publicističkim radovima, HKS se spominje i u nekim objavljenim memoarskim zapiscima.¹³

Važan izvor za proučavanje nastanka i djelovanja HKS-a u prvim godinama njegova postojanja, predstavlja knjiga Petra Grgeca, aktivnoga člana Seniorata, o Rudolfu Eckertu.¹⁴

Hrvatski tisak iz drugoga desetljeća ovog stoljeća zasigurno je najbolji, ali, nažalost, i gotovo jedini izvor za istraživanje povijesti HKS-a. Ovdje je u prvom redu riječ o sljedećim novinama i časopisima: »Riječke Novine« (Rijeka), »Novine« (Zagreb), »Hrvatska« (Zagreb), »Hrvatska Straža« (Krk – Rijeka – Senj), »Luč« (Zagreb) i »Seniorski Vjesnik« (Zagreb).

Posebnu vrstu izvora o nastanku i djelovanju HKS-a čini nekoliko polemičkih spisa čiji su autori bili sami seniori, odnosno njihovi protivnici.¹⁵ Podatke i tvrdnje iznesene u ovim spisima treba koristiti kritički, jer su oni bili namijenjeni diskreditiranju protivničke strane.

Otežavajuća okolnost za proučavanje HKS-a jest nepostojanje, ili barem trenutačna nedostupnost, njegove arhive. Treba se nadati da će daljnja istraživanja biti okrunjena uspjehom u pronalaženju privatnih arhiva koje, možebitno, čuvaju obitelji bivših istaknutih članova HKS-a.¹⁶

⁵ »Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće«, *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 50/1985., br. 3–4, 450; »Uloga odnosno značenje biskupa Mahnića u HKP«, u: *Mahničev simpozij v Rimu*, Celje, 1990., 284–385.

⁶ »Hrvatski katolički pokret«, *Marulić*, Zagreb, 18/1985., br. 5, 555.

⁷ »Organizirani katolicizam – Moderni katolički pokret«, *Kana*, Zagreb, 18/1987., br. 2, 24–25.

⁸ *Sluga Božji dr Ivan Merz*, Zagreb, 1988., 82–83; 195–199.

⁹ »Organizirano djelovanje katoličkih svjetovnjaka na području Zagrebačke nadbiskupije (1852–1994.)«, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094–1994*, Zagreb, 1995., 381–382.

¹⁰ »Bernardin Škrivanić i ljubljanski biskup Anton Bonaventura Jeglič«, u: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme*, ZR, Rijeka, 1997., 155–156.

¹¹ *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb – Krk, 1991., 110–111.; 115–116.; 147–148.

¹² Vidi: *nav. dj.*, 303; 306–307; 310–313; 315–322; 333–338; 340–347; 351–362.

¹³ Vidi: Srđan BUDISAVLJEVIĆ, *Stvaranje države Srba Hrvata i Slovenaca. Povodom četrdesetogodišnjice jugoslovenskog ujedinjenja*, Zagreb, 1958., 74; Bonifacije PEROVIĆ, *Hrvatski katolički pokret. Moje uspomene*, Roma, 1976., 54–57; Luka PERINIĆ, »Iz moje ladice – III.«, *Marulić*, 28/1995., br. 5, 763–765.

¹⁴ *Dr. Rudolf Eckert*, Rijeka, 1995.

¹⁵ Augustin GUBERINA, *Preuzvišeni gospodine!*, [Šibenik], 1933.; NON QUIS, SED QUID [A. GUBERINA], *Sukob dviju ideja. (Domagojizma i Kat.[oličke] Akcije u hrvatskom katolicizmu, s. I. & s. a. [Zagreb, 1937.])*; [Mario MATULIĆ, Krešimir PEČNJAK, Ferdo FUCHS], *Odgovor Seniorata*, Zagreb, 1933.

¹⁶ Ljubaznošću dr. sc. Dore Sečić, unuke dr. Velimira Deželića st., koji nije bio senior, omogućen mi je uvid u onaj dio njegove memoarske građe koja se odnosi na Seniorat. Koristim priliku da gospođi doktor najiskrenije zahvalim.

Cilj je ovoga rada da na temelju postojeće literature, ondašnjeg tiska te sačuvanoga i dostupnoga izvornog arhivskoga gradiva prikaže nastanak i djelovanje HKS-a u posljednjim godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije i prvim mjesecima stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (1912.–1919.).

Nastanak Hrvatskoga katoličkog pokreta i osnovne naznake njegova djelovanja (1903.–1912.)

Pojava Katoličkog pokreta (KP) u Hrvatskoj nije osamljen slučaj u povijesti Katoličke Crkve. Taj oblik organiziranja katoličkih vjernika – svećenika i laika – bio je odgovor Crkve na neke popratne pojave u stvaranju novoga, liberalnoga građanskog društva, koje svoj vrhunac doseže u XIX. stoljeću. Nositelji liberalne ideologije vidjeli su u Katoličkoj Crkvi jednog od glavnih nositelja i branitelja staroga, konzervativno-feudalnog društva. Stoga se Katolička Crkva širom Europe našla izložena žestokim ideološkim i inim napadajima i osporavanjima.¹⁷

Liberalno građansko društvo nametnulo je Katoličkoj Crkvi potrebu da stvori takve oblike djelovanja koji će biti prilagođeni novim društvenim okolnostima.

KP je nastao u njemačkim zemljama krajem prve polovice XIX. st., a uskoro se proširio i po ostalim europskim zemljama – Francuska, Italija, Belgija i dr. Među katoličkim vjernicima Austro-Ugarske Monarhije, KP je ubrzo uhvatio korijen.

Iako su svim katoličkim pokretima bili zajednički obrana tada ugroženih pozicija i stečenih prava Katoličke Crkve te širenje kršćanskog svjetonazora na sva područja javnog života, oni nisu imali jedinstvenu organizacijsku formu. Svaki je od njih razvijao one ustrojbene oblike koji su najbolje odgovarali sredini u kojoj su djelovali. Nepostojanje jedinstvenih organizacijskih formi valja pripisati i činjenici da su katolički pokreti nastajali »odozdo«, tj. od vjernika samih, a nisu bili neposredno poticani od crkvene hijerarhije kao cjeline, tj. »odozgo«.¹⁸

Posljednja godina XIX. st. trebala je biti svojevrsna prekretnica u katoličkom životu uopće, a u Hrvatskoj posebno. Papa Lav XIII. proglasio je 1900. godinu jubilarom, sa željom da je svi katolički narodi obilježe manifestacijama odanosti vjeri.¹⁹ Po uzoru na slične skupove održane u drugim katoličkim zemljama, i u Hrvatskoj je organiziran katolički sastanak (kongres).²⁰

Sastanak je održan u Zagrebu od 3. do 5. rujna 1900. Prisustvovao mu je veći dio hrvatskih nadbiskupa i biskupa, a među ostalima i krčki biskup dr. Antun Mahnić.²¹

Na Prvom hrvatskom katoličkom sastanku prihvaćeno je više rezolucija. Među njima se posebno isticala ona o laikatu – »Laikat u životu Katoličke Crkve«. U njoj je iznesena že-

¹⁷ Juraj MATAUŠIĆ, »Hrvatski katolički pokret«, u: *B. N. Škrivanić*, 361.

¹⁸ B. PEROVIĆ, *nav. dj.*, 17.

¹⁹ A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 99.

²⁰ *Isto*, 100.

²¹ Vidi: [Stjepan KORENIĆ, ur.], *Prvi hrvatski katolički sastanak održavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5. rujna godine 1900.*, Zagreb, 1900.

lja da se u katoličkom duhu odgoji »svjetovna naobražena ruka – laikat«, koji bi zajedno s katoličkim svećenstvom mogao u javnom životu Hrvatske sudjelovati u obrani vjere.²²

Iako neki autori²³ drže da je ovaj sastanak bio početak HKP-a, on to uistinu nije bio. Sami pripadnici HKP-a suprotstavljali su se tom mišljenju – »Utjecaj ove manifestacije (kongres 1900.) na domagojski pokret²⁴ bio je minimalan a od starije generacije jedva bi se našao pokoji svećenik kao aktivni saradnik domagojskog pokreta.«²⁵

Pravi pokretač HKP-a bio je biskup Mahnić, šutljivi sudionik Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka, koji je uočio na kongresu iznesenu ideju o nužnosti stvaranja organizacije hrvatske sveučilišne katoličke mladeži.²⁶

Izlazak prvog broja Mahnićeva časopisa »Hrvatska Straža« označio je početak rada na organiziranju HKP-a (1903.).²⁷

»Hrvatska Straža« pobudila je veliko zanimanje upravo kod hrvatske katoličke mladeži, što je biskup Mahnić i želio.

Da bi ostvario postavljene ciljeve krčki je biskup, za kojim nisu krenuli ostali sudionici nedavno završenoga hrvatskog katoličkog sastanka, započeo samostalno organizirati sveučilišnu katoličku mladež. Još ujesen 1902. poslao je Mahnić u Beč svećenika svoje biskupije Ivana Butkovića. Njegov je zadatak bio da tamo okuplja hrvatske katoličke studente.²⁸ Butković je s nekolicinom sumišljenika osnovao Hrvatsko katoličko akademsko društvo (HKAD) »Hrvatska« (12. svibnja 1903.).²⁹ U listopadu 1905. »Hrvatska« u Beču započinje izdavati učeničko glasilo »Luč«. Tijekom školske godine 1907./8. uprava lista prešla je u Zagreb.³⁰ Zadaća je »Luči« bila unošenje Mahnićevih ideja u hrvatsko katoličko đaštvo, s krajnjim ciljem osvajanja simpatija hrvatskoga javnog mnijenja za HKP.³¹

²² A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 100. Detaljnu analizu pripreme te samoga tijeka i rezultata kongresa vidi u: J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 155–181; Mario STRECHA, »Katolički kongres godine 1900.«, *Nase teme*, Zagreb, 33/1989., 2368–2381; ISTI, »'... Mi smo Hrvati i katolici ...'. Prvi hrvatski katolički sastanak – prvi pokušaj afirmacije političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj«, *Radovi*, Zagreb, 27/1994., 127–162; ISTI, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897.–1904.)*, Zagreb, 1997.

²³ Vidi: K.[runoslav] DRAGANOVIĆ – J.[osip] BUTURAC, *Poviest Crkve u Hrvatskoj. Priegled od najstarijih vremena do danas*, Zagreb, 1944., 158; S. VITKOVIĆ, »Crkva«, 447.

²⁴ Pod ovim se pojmom podrazumijevao HKP.

²⁵ Ljuboslav KUNTARIĆ, *Obrana domagojskog pokreta pod vodstvom Hrvatskog katoličkog starješinstva ("seniorata") u Zagrebu u vrijeme od 1910. do 1930. godine pred historijom*, Slavonska Požega, 1966.–1967., 3. (Original, napisan pisačim strojem, čuva se u: Građa za memoare dr. Velimira Deželića st./dalje: Građa/; u posjedu obitelji; Zagreb.)

²⁶ Vidi: J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 164.; J. MATAUŠIĆ, »Hrvatski katolički pokret«, 363; L. ZNIDARČIĆ, *nav. dj.*, 377–379.

²⁷ »Moramo priznati, da je rad u pravome smislu počeo u časopisu 'Hrvatska Straža'« (K.[arlo] ETEROVIĆ, *Pisma katol.[ičkoj] hrvat.[skoj] omladini.*, *Hrvatska straža* (dalje: *HS*), Rijeka, 15/1917., sv. 2, 133). Vidi: A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 102.

²⁸ S. VITKOVIĆ, »Crkva«, 449; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 106; L. ZNIDARČIĆ, *nav. dj.*, 378.

²⁹ A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 106.

³⁰ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 224, 235.

³¹ B. PEROVIĆ, *nav. dj.*, 41.

Tri godine nakon osnutka »Hrvatske«, u Zagrebu je osnovano HKAD »Domagoj«. Sljedećih godina osnovana su i druga katolička akademska društva: »Preporod« (Graz, 1908.), »Kačić« (Innsbruck, 1912), »Antunović« (Budimpešta, 1914.) i dr.³²

Osim HKAD-a postojali su i »zborovi duhovne mladeži«, koji su organizirani u svim biskupijama i redovničkim bogoslovijama: »Duns Skot« (Zagreb), »Bakula« (Mostar), »Akvinac« (Dubrovnik), »Milovan« (Makarska), »Ferkić« (Cres).³³

Biskup Mahnić je sam, bez pomoći ostalih članova hrvatskoga katoličkog episkopata, idejno usmjeravao i pratio organiziranje hrvatske katoličke mladeži, ali se nije miješao u unutarnje ustrojstvo društava.³⁴

Osnutak Hrvatskoga katoličkog seniorata i njegovo djelovanje do početka Prvoga svjetskog rata (1912.–1914.)

Godine 1912., na poticaj biskupa Mahnića, pokrenuto je osnivanje HKS-a.³⁵ Neposredni prethodnik Seniorata bio je Sekretarijat, tj. središnje tijelo u kome su bila centralizirana vodstva svih organizacija HKP-a.³⁶ Konstituirajuća sjednica Seniorata održana je, navodno, 30. ožujka 1913. u Ljubljani.³⁷ Seniorat nije bio originalni izum hrvatskih organiziranih katolika. On je, kao oblik vođenja katoličkih organizacija, postojao i u drugim zemljama (Austrija, Slovenija).³⁸ Prema izvornoj Mahnićevoj zamisli, Seniorat je trebao biti »organizacija katoličkih intelektualaca«, koja bi pod vodstvom biskupa »proučavala aktualne probleme K. P. i provadjala njegovu organizaciju«. ³⁹ U skladu s tim, članstvo Seniorata je, u načelu, birano iz redova završenih studenata, bivših članova HKAD-a i bogoslovskih zborova. No, seniorima su, također, mogli postati pojedini katolički učitelji i učiteljice te javni djelatnici koji nisu stekli akademsku naobrazbu.⁴⁰ Sam biskup Mahnić smatrao se običnim članom HKS-a.⁴¹

³² Ivan VITEZIĆ, »Die Römisch-katholische Kirche bei den Kroaten«, u: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Die Konfessionen*, Wien, 1985., Bd. IV, 371–372; L. ZNIDARČIĆ, *nav. dj.*, 379.

³³ B. PEROVIĆ, *nav. dj.*, 48; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 109.

³⁴ A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 109.

³⁵ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7–20. st.)*, Zagreb, 1991., 348; L. ZNIDARČIĆ, *nav. dj.*, 380.

³⁶ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 303.

³⁷ P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 214; V. ŠKAFAR, *nav. dj.*, 155, bilj. 39. Prema dostupnim podacima, na svome ljubljanskom sastanku hrvatski su seniori održali sjednicu na kojoj su pročitana četiri referata: »Organizacija hrvatskoga katoličkoga seniorata i njegov zajednički rad sa slovenskim kat.[oličkim] starješinstvom [senioratom]« (referent: Vendelin Megler); »Kakovo stanovište moraju zauzeti prema Srbima Hrvati katolici poslije Balkanskih događaja?« (referent: vlč. dr. Janko Šimrak); »Hrvatski katolički seniorat i prosvjetno-kulturne organizacije u hrvatskom narodu« (referent: Velimir Deželić ml.); »Hrvatski katolički seniorat i religiozne organizacije u hrvatskom narodu« (referent: vlč. dr. Milan Beluhan). (»Saopćenje« od 30. III 1913, 1–2; originalni primjerak »Saopćenja« pohranjen je u: Građa, fasc.: »Slovensko-hrvatski kongres u Ljubljani 1913«.).

³⁸ A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 110, bilj. 471.

³⁹ A. GUBERINA, *nav. dj.*, 28.

⁴⁰ P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 214–215; Benedikta ZELIĆ-BUČAN, »Dr. Rudolf Eckert i prvo desetljeće hrvatskoga katoličkoga pokreta«, *Marulić*, 30/1997., br. 5, 930.

⁴¹ B. PEROVIĆ, *nav. dj.*, 56.; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 110.

Odmah po svome osnutku, Seniorat je postao članom »Hrvatskoga katoličkog narodnog saveza«, koji je bio središnji organ svih organizacija katoličkog pokreta u banskoj Hrvatskoj. Taj je savez, također, nastao na poticaj biskupa Mahnića.⁴²

Već u prvoj godini svoga postojanja Seniorat je imao oko 150 članova.⁴³

Kada je 1910. u Zagrebu prestao izlaziti dnevnik »Hrvatstvo«,⁴⁴ riječki su kapucini željeli pokrenuti svoj dnevnik. O toj se ideji među članovima »Domagoja« raspravljalo već koncem 1910. godine. Čini se da su riječki kapucini imali »neki dogovor« s Rudolfom Eckertom i Petrom Roguljom, dvojicom budućih seniora, glede njihova pridobivanja za taj novinski pothvat.⁴⁵ Zaključak da se pokrene izvanstranački »katolički dnevnik« donesen je na kolovoškom sastanku »hrvatsko-slovenskoga katoličkog đastva«, održanom u Ljubljani 1912. godine.⁴⁶ Sastanku je prisustvovao i biskup Mahnić.⁴⁷

U prosincu 1912. u Rijeci su počele izlaziti »Riječke Novine«,⁴⁸ koje je izdavala kapucinska »Kuća dobre štampe«.⁴⁹ Prvi je broj novopokrenutoga katoličkog dnevnika tiskan 7. prosinca 1912., da bi se već sljedećeg dana pojavio na riječkim ulicama među potencijalnim čitateljima. Urednici su mu bili seniori: R. Eckert i P. Rogulja, koji su u Rijeku došli

⁴² P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 214–215; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 292. O nastanku »Saveza« vidi opširnije: Pavao JESIĆ, »Osvrt na deset godina rada 'Hrvatskoga katoličkoga narodnoga saveza' u Zagrebu«, *Katolički List* /dalje: *KL*, Zagreb, 74/1923., br. 25, 290–291.

⁴³ [UREDNIŠTVO], »Na pragu drugoga decenija«, *Đački Vijesnik* /dalje: *ĐV* (Prilog »LUČI«, br. 1. i 2.), Zagreb, 5. studenoga 1913., 14; – b –, »Seniorat«, *isto*, 14. Prema sačuvanim podacima može se pretpostaviti da Seniorat, u prvih petnaest godina svoga postojanja, nije imao više od 400 do 450 članova. U tu se brojku može uračunati i sve one seniore koji su svojevrijedno istupili iz HKS-a, ili su, pak, iz njega bili isključeni (»Hrvatski katolički pokret«, *Vrhbosna*, Sarajevo, 41/1927., br. 4–5, 66; L. PERINIĆ, »Iz moje ladice – III.«, 763.)

⁴⁴ Ovaj kontroverzni katolički politički list počeo je izlaziti 2. svibnja 1904. Njegov je izdavač bilo »Hrvatsko katoličko tiskovno društvo«, koje je osnovano novčanom potporom dijela katoličke crkvene hijerarhije. Zadaća je dnevnika trebala biti promicanje kršćanskih načela u hrvatskom društvu. Biskup Mahnić, kao uostalom i drugi članovi katoličkog episkopata u Hrvatskoj, formalno je podržao »Hrvatstvo«. Oko ovoga novinskog pothvata podigla se velika prašina. List su napadali ne samo liberalno i socijalistički orijentirani krugovi nego su napadi dolazili i iz redova katoličkog svećenstva. Mahnićevi su daci u početku podržavali »Hrvatstvo«, ali su se kasnije od njega distancirali. Naime, »Hrvatstvo« je s vremenom sve više zagovaralo politička stajališta »čistih« pravaša, koje je tada predvodio dr. Josip Frank. Namjeravajući odvojiti HKP od političke identifikacije koju mu je nastojalo dati »Hrvatstvo«, biskup Mahnić odlučio je pokrenuti novo, potpuno ne-stranačko, ali ne i nepolitičko, katoličko glasilo. Desetog veljače 1908. u Zagrebu je počeo izlaziti dnevnik »Jutro«. Znatno dio pripadnika HKP-a pristao je uz novi katolički dnevnik. (Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860–1914.*, Zagreb, 1968., 219; M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb, 1973., 333; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 114–115, bilj. 492; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 214–416; J. BUTURAC, *nav. dj.*, 555; P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 72–74.)

⁴⁵ P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 185.

⁴⁶ »Riječke Novine«, *Riječke Novine* (dalje: *RN*), Rijeka, 3/1914., br. 131, 2; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 307–308.

⁴⁷ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 307.

⁴⁸ Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske*, Zagreb, 1962., 374; Mirko J. MATAUŠIĆ, »Katolički tisak u Zagrebačkoj nadbiskupiji«, u: *Zagrebačka biskupija*, 655; Darko DEKOVIĆ, »Bernardin Nikola Škrivanić (Omiš, 1855. – Split, 1932.)«, *Dometi*, Rijeka, 1995., br. 1–6, 212; Stanislav ŠKRBEČ, *Riječka zvijezda Gutenbergove galaksije. Tiskarstvo Rijeke i hrvatske glagoljske tiskare*, Rijeka, 1995., 305.

⁴⁹ Tatjana BLAŽEKOVIĆ, »Izdavačka djelatnost riječkih kapucina. (Građa za bibliografiju naklade i tiska oo. kapucina u Rijeci)«, u: *N. B. Škrivanić*, 278. O »Kući dobre štampe« vidi: Zdenko Tomislav TENŠEK, »Život i djelo Bernardina Škrivanića (Prilog nacrtu životopisa)«, u: *isto*, 122–124. O izdavačkoj i tiskarskoj djelatnosti riječkih kapucina vidi: S. ŠKRBEČ, *nav. dj.*, 299–322.

na poziv o. Bernardina Škrivanića,⁵⁰ te vlč. Milan Pavelić,⁵¹ Milko Kelović⁵² i Ivan Grohovac.⁵³ »Riječke Novine« nisu bile glasilo HKP-a, tako da on »nije nosio odgovornost za pisanje toga lista.«⁵⁴ Ipak, sami seniori držali su da je list »započeo jednu novu epohu u životu hrvatskih organizovanih katolika.«⁵⁵

U uvodniku prvoga broja »Riječkih Novina«, uredništvo je ustvrdilo da je list osnovan na načelima – »**hrvatskim, katoličkim i demokratskim**«. ⁵⁶

Na Badnjak 1912. »Riječke Novine« objavile su uvodnik u kome je izneseno stajalište uredništva prema »čisto narodnoj unutarnjoj politici hrvatskoga naroda.«⁵⁷ Uredništvo dnevnika očitovale se o svome odnosu prema hrvatskim političkim strankama,⁵⁸ nagodbenom sustavu,⁵⁹ Slovincima⁶⁰ i Srbima⁶¹ te demokraciji.⁶² U članku je svakako bilo najvažnije to da su se anonimni, ali ipak lako prepoznatljivi, autor(i) odlučno izjasnili za »narodno jedinstvo južnih Slavena.«⁶³ Ovakvo pisanje »Riječkih Novina« jasno je ukazi-

⁵⁰ T. BLAŽEKOVIĆ, *nav. dj.*, 287. O životu i radu o. B. Škrivanića vidi: Z. T. TENŠEK, »Udio Bernardina Škrivanića u Hrvatskom katoličkom pokretu«, *Kačić*, Split, 9/1977., 293–302; D. DEKOVIĆ, *nav. dj.*, 209–214; Posebno vidi zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa posvećenog o. B. Škrivaniću. (Usp. bilj. 11.).

⁵¹ O životu i radu M. Pavelića vidi: Josip BADALIĆ, »Pjesnik Milan Pavelić i Hrvatski katolički pokret«, *Marić*, 22/1989., br. 96, 733–737; ISTI, *Milan Pavelić, svećenik i pjesnik (Životopis)*, Zagreb, 1972.

⁵² Početkom dvadesetih godina ovoga stoljeća, senior Kelović napustio je HKP. Kasnije je apostazirao te se pridružio starokatoličkoj vjerskoj zajednici. O genezi starokatolicizma u Hrvatskoj vidi: Zlatko MATIJEVIĆ, »Reformni pokret dijela nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.)«, *Povijesni prilozi* (dalje: *PP*), Zagreb, 8/1989., 1–90.

⁵³ V. ŠKAFAR, *nav. dj.*, 146.

⁵⁴ P. GRGEC, »Noviji katolički pokret među Hrvatima«, *Narodna Straža*, Šibenik, 2/1922., br. 10, 2.

⁵⁵ »Aristid hrv.[atskoga] kat.[oličkog] pokreta«, *Narodna Politika* (dalje: *NP*), 8/1925., br. 11, 5.

⁵⁶ »Naš program«, *RN*, 1/1912., br. 1, 1.

⁵⁷ »Naše stanovište u politici«, *RN*, 1/1912., br. 14, 1.

⁵⁸ »Izvanstranački smo organ t.j. nijesmo učinili politički program nijedne stranke programom svog lista« (*isto*).

⁵⁹ »Mi smo protinagodbenjaci, najodlučniji protinagodbenjaci [...]. Prema Ugarskoj zastupamo stanovište onoga: noli me tangere. – A prema Austriji? I prema Austriji zauzimamo isto takvo stanovište: samostalnosti Hrvatske« (*isto*).

⁶⁰ »Program narodnoga jedinstva Slovenaca i Hrvata, jest jedna od prvih točaka našega političkoga programa, i radit ćemo oko što većega narodnoga i političkoga približenja obaju naroda svom snagom i svim dopuštenim sredstvima [...]« (*Isto*).

⁶¹ »[...] Naglasujemo, da mislimo, da je hrvatski i srpski narod jezično i po plemenu isto. Među obadva ta dijela istog naroda nastupila je ogromna kulturna razlika, koja je učinila, da je hrvatski i srpski narod religiozno, prosvjetno i historički razdijeljen u dva gotovo protivna tabora. [...] Srbe smatramo braćom jednakopravnom nama u svim hrvatskim zemljama, samo tražimo, da i oni prema nama budu braćom, pa da zajedno s nama rade oko ostvarenja hrvatskoga političkoga programa« (*isto*).

⁶² »Svoje nastojanje u tom pogledu hoćemo da koncentriramo oko toga, da čitatelje odgojimo u duhu kršćanskoga demokratizma, da inteligenciju približimo narodu i da navedemo našu omladinu da radi u puku i da se kasnije osjeća kao jedno tijelo s njim pa da odgoji ta inteligencija svoj puk tako, da i narodne mase sudjeluju u političkom životu« (*isto*).

⁶³ Detaljnije o genezi priklanjanja dijela organiziranih hrvatskih katolika ideologiji južnoslavenstva vidi: J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 288–289; 310–312.

valo na činjenicu da je HKP ušao u hrvatsku političku arenu kao posebna, izvanstranačka skupina.⁶⁴

Prihvaćanje načela »narodnog jedinstva južnoslavenskih naroda«, tj. Srba, Hrvata,⁶⁵ Slovenaca i – Bugara, imalo je za posljedicu da su »Riječke Novine« s neskrivenim simpatijama pisale o »pobjedonosnoj borbi južnih Slavena protiv Turaka«,⁶⁶ odnosno o balkanskim ratovima (1912.–1913.).⁶⁷ Svaki vojnički uspjeh Srba smatran je i uspjehom Hrvata, što je osobito vrijedilo za Roguljino shvaćanje aktualne političke situacije.⁶⁸

Neodmjereni zanos, kojim su u uredništvu »Riječkih Novina« znali popratiti uspjehe srbijanskog oružja, nije bio dobro prihvaćen od svih pripadnika HKP-a. Prema tvrdnjama »frankovačkih« pravaša, »fanatično pisanje 'R. N.' u slavu srbstva najviše je bolilo Herceg-Bosnu, koja je upravo tada vodila najžilaviju borbu protiv drskih nasrtaja srbstva.«⁶⁹

U obranu »Riječkih Novina« ustao je biskup Mahnić, koji je ustvrdio da su hrvatskim katolicima, »objektivno uzevši«, Srbi »bliži po krvi i po vjeri nego Turci«, te da su im oni stoga »dužni dobro željeti više nego Turcima«.⁷⁰

To »srpsko pitanje« u HKP-u imalo se konačno riješiti na Drugom hrvatskom katoličkom kongresu.

Još u kolovozu 1911., u splitskom tjedniku »Dan«, koji se nalazio u rukama pripadnika HKP-a, osvanuo je članak, koji je zagovarao potrebu održavanja novoga hrvatskog katoličkog kongresa u – Ljubljani.⁷¹

Na konferenciji biskupa zagrebačke crkvene pokrajine (metropolije), održanoj u Zagrebu 11. veljače 1913., odlučeno je da hrvatski katolici »u što većem broju« sudjeluju na ljubljanskom kongresu.⁷² U ožujku 1913. upućen je javni poziv za sudjelovanje na katoličkom sastanku u slovenskoj prijestolnici od 24. do 27. kolovoza 1913. godine.⁷³ Prva sjednica odbora za pripremu kongresa održana je 14. travnja 1913. u dvoru zagrebačkog

⁶⁴ Vidi: M., »Novi putovi«, *Luč*, Zagreb, 14/1918–19., br. 4–5, 102; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 311.

⁶⁵ Zanimljivo je da je R. Eckert, navodno, držao da su Hrvati i Srbi »dva naroda, s različitim sviješću, [...] sa osjećanjem dvaju različitih suvereniteta, [...] i sa dvije državne ideje«. (Opširnije vidi: P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 199–200.)

⁶⁶ »Prvi predsjednik H[rvatske] P[učke] S[tranke]. Povodom druge obljetnice smrti dra Petra Rogulje (19. II. 1920–19. II. 1922.)«, *NP*, 5/1922., br. 39, 1.

⁶⁷ »Frankovačko«-pravaški tisak osuđivao je takvo pisanje »Riječkih Novina«: »Kroz sve vrieme balkanskih ratova upravo su do pretosti pisale panegirike Srbima, a za drugoga balkanskoga rata, u kojem je svako katoličko srce u hrvatskoj osjećalo odurnost nad bizantsko-drastičnim postupkom nad vjernim narodom bugarskim, katoličke su 'R.N.' stavile se u opreku osjećanju katolika i poklonile u svome pisanju simpatiju baš toj takvoj – Srbiji« (»Godišnjica 'Riječkih Novina'«, *Hrvatska*, Zagreb, 1913., br. 616, 1).

⁶⁸ »† Dr. Pero Rogulja«, *Hrvatska Obrana* (dalje: *HO*), Osijek, 19/1920., br. 43, 1. »Slavenske su pobjede promijenile status quo na Balkanu, a nema sumnje, da će prestati i status quo u nutarnjoj konstelaciji [Austro-Ugarske] monarhije, te će doći do ustavnih promjena – bilo na trijalističkoj bilo na federalističkoj bazi« (»Balkan i jugoslavensko pitanje«, *RN*, 1/1912., br. 16, 1).

⁶⁹ A. CERNOVAČKY, »Politički smjer katoličkoga pokreta u Hrvatskoj«, *Hrvatska*, 1917., br. 1754, 1.

⁷⁰ Antun MAHNIĆ, »Pogrješke«, *RN*, 2/1913., br. 180, 2.

⁷¹ [Uredništvo »DANA«], »II. hrvatski katolički sastanak, (1900.–1912.)«, *Dan*, Split, 9/1911., br. 34, 1.

⁷² [J. ŠIMRAK, ur.], *Spomen-knjiga o II. hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913. (Hrvatsko-slovenski katolički sastanak u Ljubljani 1913.)*, Rijeka, 1913., VIII.

⁷³ [Odbor za pripremu katoličkoga sastanka u Ljubljani], »Katolički Slovenci i Hrvati!«, *RN*, 2/1913., br. 71, 1.

nadbiskupa. Među prisutnim svećenicima i laicima bio je i senior dr. Dionizije Njaradi, budući križevački biskup. Tom je prilikom osnovan »posebni sekretarijat«, koji je trebao »izraditi čitavi program hrvatskoga dijela na kongresu«. ⁷⁴ U Sekretarijat su, uz ostale, izabrani i seniori dr. Stjepan Markulin i vlč. dr. Janko Šimrak. ⁷⁵ Seniori su, s više ili manje prava, držali da je »organizacija kongresa u glavnom« bila u »njihovim rukama«. ⁷⁶ Ipak, oni su svoj udio u organiziranju i sudjelovanju na ljubljanskom kongresu mogli ponajprije zahvaliti dr. Velimiru Deželiću st. – »Na jednoj od sjednica pripravnog odbora za hrv.[atsko] slovenski kongres odlučno sam zatražio, da se pripuste u odbor, odnosno u rad kongresa i ljudi mlade katoličke inteligencije, jer sam vidio, da ih se je htjelo posve ignorirati. Moj zahtjev urodio je dobrim plodom [...]«. ⁷⁷

Dan uoči otvorenja ljubljanskog kongresa, u »Riječkim Novinama« osvanuo je članak pod indikativnim naslovom – »Na pragu novoga doba«. ⁷⁸

Hrvatski dio katoličkog sastanka u Ljubljani bio je podijeljen u četiri sekcije: I. Religiozne organizacije, II. Socijalno-gospodarski odsjek, III. Karitativni odsjek i IV. Kršćanska prosvjeta. ⁷⁹ Među izvjestiteljima prevladavali su seniori: vlč. J. Šimrak (»Religiozno jedinstvo Slavena«), o. dr. Ante Alfirević (»Svećeničke zajednice«), o. Ferdinand (Ferdo) Krčmar (»Treći red sv. Franje Asiškoga«), o. Miroslav Škrivanić ⁸⁰ (»Narodna poklonstva ili hodočašća«), vlč. dr. Petar Trbuha (»Seljački stalež«), P. Rogulja (»Obrtnički stalež«), R. Eckert (»Radnički stalež«), pop Ante Pilepić (»Hrvatsko paraplovstvo«), Velimir Deželić ml. (»Hrvatski katolički narodni savez«), vlč. Mirko Čunko (»Omladinska društva«), vlč. Matija Rihtarić (»Djetećka društva«), P. Grgec (»Đačke organizacije«), vlč. dr. Fran Binički (»Leonovo društvo i Enciklopedija«), S. Markulin (»Katolička štampa i Pijevo društvo«) i vlč. Ferdo Rožić (»Pučka knjiga i društvo sv. Jeronima«). ⁸¹

⁷⁴ [J. ŠIMRAK, ur.], *Spomen-knjiga*, VIII.

⁷⁵ *Isto*. Opširnije o životu i radu vlč. J. Šimraka vidi: Ivan PEKLIĆ, »Prilozi za biografiju dr. Janka Šimraka (prigodom 50. obljetnice smrti)«, *Marulić*, 29/1996., br. 2, 335–346; ISTI, »Prilozi za biografiju dr. J. Šimraka (II.)«, *isto*, 29/1996., br. 6, 1155–1163; ISTI, »Prilozi za biografiju dr. Janka Šimraka (III.)«. Dr. Janko Šimrak i agrarna reforma«, *isto*, 33/1997., br. 2, 365–371.

⁷⁶ – b –, *nav. dj.*, 14.

⁷⁷ Građa, fasc.: »Slovensko-hrvatski kongres u Ljubljani 1913.«

⁷⁸ Vidi: *RN*, 2/1913., br. 199, 2. »Na tom će sastanku izraditi prvaci katoličkoga pokreta u hrvatskim i slovenskim zemljama osnovu daljnjeg našeg rada na vjerskom, prosvjetnom i ekonomskom polju, a ne će propustiti, da se obazru i na provedbu naših načela u javnom životu« (*isto*).

⁷⁹ [J. ŠIMRAK, ur.], *Spomen-knjiga*, IX.–X. Vidi: Luka VINCETIĆ, »Organizirani katolicizam – Moderni katolički pokret. Drugi hrvatski katolički sastanak u Ljubljani 1913. god. (I. dio)«, *Kana*, 17/1986., br. 7–8, 9–11.; ISTI, »Organizirani katolicizam – Moderni katolički pokret«, *isto*, 17/1986., br. 10, 16–17.

⁸⁰ O. Miroslav Škrivanić, sinovac o. B. Škrivanića, napustio je, početkom dvadesetih godina ovoga stoljeća, kapucinski red i Seniorat.

⁸¹ [J. ŠIMRAK, ur.], *Spomen-knjiga*, IX.–X. Osim navedenih, kongresu su prisustvovali sljedeći seniori: biskup Mahnić, don Stanko Banić, vlč. dr. Josip Carević, o. Ante Cikojević, vlč. Kvirin Klement Bonefačić, dr. Ljubomir Maraković, vlč. Božo Milanović, fra Dane Zubac, dr. fra Damjan Sokol, dr. Marko Rebac, vlč. Đuro Vilović, prof. Bogdan Babić, Stjepan Varga, Marin (?) Katalinić, vlč. Stjepan Bakšić, prof. Ivan Butković, fra Petar Grabić, Ferdo Galović, dr. Stjepan Filipović, vlč. Bogoljub Stržić i Vendelin Megler. ([J. ŠIMRAK, ur.], *Spomen-knjiga*, XII., 1, 40, 50, 57, 87, 93, 104, 110, 117, 159, 170, 193; »Prvi odsjek«, *HS*, 12/1914., sv. 1, 4.)

Gotovo da nije potrebno reći da su seniori bili »posve zadovoljni« svojim udjelom u ljubljanskom sastanku – »Sad imaju starješine [seniori] najglavnije u svojim rukama«. ⁸²

Iako postoji mišljenje da je ovaj katolički sastanak dao »nov poticaj« radu HKP-a, ⁸³ svakako je bliže istini tvrdnja da »provedbu kongresnih zaključaka grubo prekida prvi svjetski rat«. ⁸⁴

Za vrijeme trajanja Drugoga hrvatskog katoličkog kongresa, hrvatski su seniori 26. kolovoza 1913. održali svoj sastanak. Glavna točka dnevnog reda o kojoj se raspravljalo bilo je pisanje »Riječkih Novina« o Srbima. O. A. Alfirević i vlč. F. Binički osudili su »srbofilske izvještaje i članke« seniora M. Kelovića. ⁸⁵ P. Rogulja je držao da je »srbofilsko« pisanje »Riječkih Novina«, iako je pokatkad bilo »pogrešaka i pretjeranosti«, u »principu bilo posve ispravno«. ⁸⁶ On je, također, očekivao da će se na sastanku »odredi[ti] kakvo držanje u budućnosti imamo zauzeti prema Srbima«. ⁸⁷ Biskup Mahnić je smatrao da su »Riječke Novine« u načelu »imale pravo što su bile na strani oslobodilačke slavenske ideje«. ⁸⁸ Konačno su prisutni seniori prihvatili načelo da »'Riječke Novine' ne smiju napadati Srbe, nego imadu registrirati istinu [...]«. ⁸⁹ No, s obzirom na to da uredništvo »Riječkih Novina« nije ni nakon sastanka u Ljubljani bitno promijenilo svoje pisanje o Srbima, nije se moglo očekivati niti da će se nezadovoljnici s tim olako pomiriti. ⁹⁰ Ipak, nakon sarajevskog atentata i pogibije prestolonasljednika Franje Ferdinanda d'Este nije više bilo ni moguće, a ni oportuno, sa simpatijama, pogotovo pretjeranim, pisati o Srbima (1914.). Odmah nakon atentata, »Riječke Novine« su pisale: »Hrvati su u ovome momentu zaboravili na sve nepravde i krivice, što im je nanijela nerazborita politika austro-ugarskih politika, pa su duboko dirnuti smrću najplemenitijega prijatelja Hrvata, dali oduška gnjevu svome nad ovim infamnim zločinom srpskih egzaltadosa«. ⁹¹

Proaustro-ugarski i prodinastički napisi u »Riječkim Novinama« nisu odražavali pravu sliku o stvarnom raspoloženju u Senioratu. Sredinom srpnja 1914. u Rijeci su se okupili tada vodeći ljudi HKP-a, odnosno HKS-a: biskup Mahnić, vlč. F. Binički, R. Eckert, P. Rogulja, vlč. M. Pavelić, M. Kelović, Dragutin Bišćan, o. M. Škrivanić, P. Grgec i dr. Prisutni seniori, pretresavši novonastalu političku situaciju, zaključili su da dolaze »teški dani«, a da »hrvatski narod nije pripravan za njih«. ⁹² U svezi s daljnjim pisanjem »Riječkih Novina« odlučili su da »službene izvještaje valja štampati«, ali tako da se iz toga može vidjeti »rezerviranost i samostalnost« uredništva. ⁹³ Naime, čim je buknuo rat, slu-

⁸² »Prvi odsjek«, 7.

⁸³ A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 111.

⁸⁴ L. VINCETIĆ, »Organizirani katolicizam«, *Kana*, 17/1986., br. 7, 8, 11.

⁸⁵ M. Kelović je bio ratni dopisnik »Riječkih Novina« iz Crne Gore. (P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 188.)

⁸⁶ *Isto*, 230.

⁸⁷ *Isto*, 231.

⁸⁸ *Isto*.

⁸⁹ *Isto*.

⁹⁰ A. CERNOVAČKY, *nav. dj.*, 1.

⁹¹ »Kobni dan«, *RN*, 3/1914., br. 145, 2.

⁹² P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 256.

⁹³ *Isto*, 257.

žbeni su cenzori raznim šikanacijama počeli onemogućavati redovito izlaženje ovoga jedinog katoličkog dnevnika u Hrvatskoj. Konačno, odredbom državnog odvjetništva u Rijeci pretposljednega dana kolovoza 1914. list je zabranjen.⁹⁴ Državne su vlasti svoju odluku opravdavale tvrdnjom da je dnevnik »ugrožav[ao] vojnooperacijske i državne interese na Rijeci«,⁹⁵ ali je pravi razlog zabrane bio »protuaustrijsk[i] i slavensk[i] smjer« pisanja »Riječkih Novina«.⁹⁶

Tijekom svoga kratkotrajnog izlaženja, »Riječke Novine« dosegnule su dnevnu nakladu od 4000 primjeraka.⁹⁷

Posebno mjesto u razvoju HKP/HKS-a imala je Narodno obrambena sekcija HKAD-a »Domagoj«.⁹⁸ Sekciju je vodio senior Kamilo Firingner.⁹⁹ Prvi sastanak (sijelo) Narodno obrambene sekcije održan je 3. studenoga 1913. godine.¹⁰⁰ Svrha postojanja i djelovanja Sekcije trebala je biti »Jačanje individualnosti hrvatskoga naroda na svim linijama, u pozitivnom i negativnom smjeru, sve do krajnjih konzekvencija«.¹⁰¹ Prema mišljenju samih seniora, Narodno obrambena sekcija bila je »najozbiljnija politička škola, koja je ikada postojala u Hrvatskoj sa zadaćom realnoga proučavanja hrvatskoga naroda i njegovih susjeda«.¹⁰² Za nešto više od šest mjeseci, u akademskoj godini 1913./14., trideset (30) članova Narodno obrambene sekcije održalo je ukupno dvadeset i pet (25) sastanaka. Kao predavači posebno su se istaknuli seniori: K. Firingner, P. Rogulja, Bogdan Babić, Vendelin Megler, Vjekoslav Gortan, Stanko Deželić, Marko Serdarušić i dr.¹⁰³

Domagojska Narodno obrambena sekcija nije prekidala svoje djelovanje ni tijekom rata, nego je nastavila sa svojim radom, tj. organiziranjem predavanja za »domagojce« i seniore koji su se zatekli u Zagrebu.¹⁰⁴

⁹⁴ Stjepan MARKULIN, »Hrvatska katolička štampa i rat«, Ratna knjiga 'LUČI', Zagreb, 1914./1915., 33. Prema mišljenju samih seniora »Obustava 'Riječkih Novina' osjetljivo je pogodila hrvatski katolički pokret [...]« (Ante BROZOVIĆ, »Novine«, *Seniorski Vjesnik* /dalje: *SVI*, Zagreb, 2/1918., br. 2, 58)

⁹⁵ P. GRGEC, »Noviji katolički pokret među Hrvatima«, *Luč*, 17/1921., br. 2, 44–45; ISTI, *Dr. R. Eckert*, 262.; »Naša štampa iza kongresa«, *Novine*, Zagreb, 2/1915., br. 78 (uskrsni prilog), 4.

⁹⁶ M. MATULIĆ, »Postanak Jugoslavije«, *Seljački Kalendar* ((dalje: *SK*), Zagreb, 1927., za god. 1928., 41.

⁹⁷ »Riječke Novine«, *RN*, 3/1914., br. 131, 2. Nedjeljni broj s prilogom tiskan je u 6000 primjeraka. (*Isto*.)

⁹⁸ Vidi: Petar ROGULJA, *Pred zoru (Prilog ideologiji katol.[ičkog] pokreta u Hrvatskoj)*, preštampano iz »Luč« 1916.–17., Zagreb, 1916., 11; L. PERINIĆ, »Domagoj u svom životu i radu«, *Luč*, 27/1931.–32., br. 5, 155; ISTI, »Iz moje ladice – IX«, *Marulić*, 29/1996., br. 6, 1055; B. ZELIĆ-BUČAN, *nav. dj.*, 931.

⁹⁹ P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 237; B. ZELIĆ-BUČAN, *nav. dj.*, 931.

¹⁰⁰ Velimir DEŽELIĆ ml., »Kakvi smo bili (ulomci)«, *Hrvatska*, Zagreb, 1/1994., br. 1, 23; K.[amilo] F.[IRINGER], »Narodnoobrambena sekcija 'Domagoja'«, *ĐV* (Prilog »LUČI«, br. 19. i 20.), 15. lipnja 1914., 175. P. Grgec i B. Zelić-Bučan pogrešno navode 13. studenoga 1913. kao datum prvog sastanka. (Vidi: P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 237; B. ZELIĆ-BUČAN, *nav. dj.*, 931.)

¹⁰¹ K. FIRINGER, »Nacrt za narodnoobrambeni rad«, *ĐV*, (Prilog »LUČI«, br. 7. i 8.), 20. siječnja 1914., 81.

¹⁰² P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 237.

¹⁰³ O naslovima tema predavanja, njihovu sadržaju i imenima ostalih predavača vidi: K. F., »Narodnoobrambena sekcija 'Domagoja'«, 175; V. DEŽELIĆ ml., »Kakvi smo bili«, 23–26; P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 237–242.

¹⁰⁴ Vidi: Josip ANDRIĆ, »Naš narodni rad (Program rada domagojske narodne sekcije g. 1916./17.)«, *Luč*, 22/1926., br. 6–7, 107–108; ISTI, »Domagojski život prije dvadeset godina«, *isto*, 33/1937., br. 2–3, 3–4.

Osim zagrebačkih »domagojaca«, i članovi HKAD-a »Pavlinović« u Splitu osnovali su svoju »narodno-obrambenu sekciju«, početkom 1914. godine.¹⁰⁵

Nakon završetka Prvoga svjetskoga rata, nije više postojala potreba za daljnjim djelovanjem Narodno obrambene sekcije HKAD-a »Domagoj« – »Narodno obrambena naša generacija, to je neka naša romantična epopeja. Ona je bila nužnom i ona je svoju zadaću časno izvršila. Danas ona na svaki način nema više svoj raison d'être.«¹⁰⁶

Djelovanje Hrvatskoga katoličkog seniorata tijekom Prvoga svjetskog rata (1914.–1918.)

Zlokobni pucnji malodobnoga srpskog atentatora Gavrila Principa u Sarajevu (28. lipnja 1914.) označili su novu epohu u povijesti ljudskoga roda. Njegov je zločin bio povod za početak dotada najvećeg ratnog sukoba – Prvoga svjetskog rata. Četiri ratne godine u znatnoj su mjeri paralizirale rad HKP-a, no vodećim se ljudima Pokreta – katoličkim seniorima – činilo da im međunarodna vojno-politička konstelacija ide u prilog. Naime, držali su da će im nestanak Austro-Ugarske Monarhije s političkog zemljovida Europe i stvaranje zajedničke države južnoslavenskih naroda (Srba, Hrvata, Slovenaca i – Bugara) otvoriti nove mogućnosti djelovanja.

a) Hrvatski katolički seniorat od pokretanja zagrebačkih »Novina« do »Riječke spomenice« (1914.–1915.)

Zabrana izlaženja »Riječkih Novina« nije značila trajni nestanak svakoga katoličkog političkog dnevnika u Hrvatskoj. Ne gubeći vrijeme, biskup Mahnić je zajedno s R. Eckertom i tadašnjim riječkim kapucinom, članom HKS-a, o. Jeronimom Tomcem¹⁰⁷ došao zagrebačkom nadbiskupu dr. Antunu Baueru sa zamolbom da se uz njegovu pomoć nastavi s tiskanjem katoličkog dnevnika. Nadbiskup je pristao, ali pod uvjetom da se list nazove drugim, neutralnim imenom, te da bude »nestranačko katoličko glasilo«.¹⁰⁸ Novi dnevnik, jednostavno nazvan »Novine«, pojavio se 8. rujna 1914. u Zagrebu.¹⁰⁹ Iako je Eckert, glavni urednik, formalno bio i izdavač »Novina«, njihovi su stvarni vlasnici bili riječki kapucini.¹¹⁰ Naklada lista bila je, u početku, za ono vrijeme i ratne (ne)prilike, izuzetno velika – 11.400 primjeraka.¹¹¹

¹⁰⁵ M. G. V., »Narodno-obrambena sekcija«, *ĐV* (Prilog »LUČI«, br. 7 i 8), 20. siječnja 1914., 112.

¹⁰⁶ K. FIRINGER, »Naša narodnoobrambena generacija«, *Luč*, 17/1921., br. 2, 58.

¹⁰⁷ O o. J. Tomcu vidi: Z. MATIJEVIĆ, »Riječki kapucin o. Jeronim (Dragutin) Tomac i njegovi neuspjeli pokušaji reforme Katoličke crkve (1918.–1920. god.)«, u: *B. N. Škrivanić*, 213–222.

¹⁰⁸ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 333, bilj. 28; T. DRAVSKI [D. Tomac], »Tajne riječkog samostana. (Uspomene jednoga kapucina)«, *Novosti*, Zagreb, 15/1920., br. 278, 4.

¹⁰⁹ S. MARKULIN, *nav. dj.*, 33.; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 333.

¹¹⁰ P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 266. Nakon što su »Novine« kraće vrijeme bile vlasništvo »Kuće dobre štampe«, osnovan je konzorcij u kome su seniori imali većinu. »Glavni urednik 'Novina' mora također biti senijor. Tako je Senijoratu potpuno zajamčeno, da bude uvijek imao potpuni upliv na 'Novine' [...]« (»Da završimo!«, *Novine*, 2/1915., br. 183, 3; »Naš dnevnik«, *SV*, 1/1917., br. 2, 26).

¹¹¹ A. BROZOVIĆ, *nav. dj.*, 58. U razdoblju od 1915. do 1916. naklada je pala na 8550 primjeraka po broju (*isto*, 59). Neprestano novačenje članova uredništva, uključujući i R. Eckerta, nije, dakako, pripomoglo boljoj kvaliteti i većoj raširenosti »Novina«.

U početku je namjera uredništva bila voditi pasivni otpor protiv rata, te da se »Novine« sadržajno ograniče tek na »informativno izvješćivanje«, kao i na pretiskavanje, odnosno prevođenje članaka iz stranog tiska. Iako je u početku »južnoslavenska ideologija«, ranije toliko prisutna u »Riječkim Novinama«, bila nezamjetna, ona se uskoro uselila na stranice »Novina«. To se osobito počelo opažati nakon Roguljina preuzimanja uredništva lista.¹¹²

Već prvih mjeseci svjetskog rata senior vlč. F. Binički došao je na ideju da bi trebalo poduzeti odlučne korake kod Svete Stolice, odnosno pape Benedikta XV., u svrhu osiguranja budućnosti Hrvatskoj, neovisno o tome kako će završiti rat. Smatrao je da akciju trebaju uzeti u svoje ruke vodeći ljudi HKP-a. On je, 20. prosinca 1914., iz Senja pisao R. Ecketu: »Mene je strah za budućnost hrvatskoga naroda. Svršilo se kako mu drago, nama se slabo piše. [...] A kako se nagoviješta, mi ćemo na diobi dobiti gole kosti, ako ne i batine. [...] Morali bismo u prvome redu tražiti okrilje u Svete Stolice. [...] Mislím da bi trebalo napisati spomenicu u ime Seniorata – i to što prije – i preporučiti Svetome Ocu, da na diobi posegne za nas. Mogao bi potpisati naš Prorok [Mahnić] i još par (ti, Pero [Rogulja], Milko [Kelović], Janko [Šimrak], a možda što više). [...] Ne bi li bar koji skočio u Rim? ... Rudi, budućnost je Hrvatske u Božjim i našim rukama. [...]«¹¹³

Prihvativši Eckertovu sugestiju i poziv biskupa Mahnića, vlč. Binički se uputio u Rijeku, gdje je stigao, najvjerojatnije, krajem veljače 1915. godine. U blagovaonici kapucinskog samostana vlč. Binički je biskupu Mahniću predao spomenicu koju je »sam na brzu ruku bio sastavio«.¹¹⁴ Istom prigodom sastao se i s o. Jozom Miloševićem, koji mu je rekao da je još 1914. bio u audijenciji kod Benedikta XV., te da mu je predao svoju spomenicu. Osim sebe i o. J. Miloševića, vlč. Binički kao prisutnike navodi još samo biskupa Mahnića i o. B. Škrivanića. Prisutni svećenici složili su se da treba sastaviti spomenicu »ispred svih Hrvata katolika«, a da bi je morali potpisati »hrvatski biskupi i odlični svjetovnjaci«.¹¹⁵ Bilo je dogovoreno da biskup Mahnić sastavi spomenicu uz pomoć vlč. Biničkog i o. J. Miloševića.

Na izradbi spomenice radilo se užurbano, jer se očekivalo da će Italija uskoro ući u rat. Kada je prva verzija spomenice bila napisana, ponovno je 6. ožujka 1915. bio sazvan sastanak kod riječkih kapucina. No na ovom je sastanku bilo prisutno mnogo više ljudi. Osim biskupa Mahnića, vlč. Biničkoga i o. J. Miloševića, nazočni su bili: msgr. Frane Bulić, dr. Matko Laginja, dr. Ante Dulibić, vlč. M. Pavelić, o. M. Škrivanić i P. Rogulja¹¹⁶ te Slovenci vlč. dr. Janez Evandelist Krek, vlč. dr. Anton Korošec i dr.¹¹⁷ Vlč. M. Pavelić

¹¹² J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 334.

¹¹³ Nav. prema: P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 270–271.

¹¹⁴ F. BINIČKI, *Moje tamnovanje. Uspomene iz nedavnih dana*, Zagreb, 1942., 13; IGNOTUS, »Nepoznati borci za slobodu Hrvatske«, *Hrvatska Duša*, Zagreb, 1923., knj. II., 333; »Zaboravljeno poglavlje iz hrv.[atske] prošlosti«, *NP*, 7/1924., br. 16, 3.

¹¹⁵ IGNOTUS, *nav. dj.*, 333.

¹¹⁶ Zanimljivo je da je Rogulja u jednom kasnijem razgovoru, koji je vodio u Ljubljani s P. Grgecom, tvrdio da mu nije »poznat točan tekst« spomenice. (Vidi: P. GRGEC, *Krvava služba. Ratne uspomene*, Zagreb, 1940., 148.)

¹¹⁷ Tko je sve bio prisutan na riječkom sastanku vidi: Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.–1929.)*, Zagreb, 1998., 42, bilj. 143.

bio je zadužen da skupi potpise hrvatskih i slovenskih crkvenih dostojanstvenika i svjetovnih uglednika. No, budući da je to bilo skopčano s nepremostivim teškoćama, od toga se odustalo, pa je »Spomenicu«, kako se čini, potpisao samo biskup Mahnić.¹¹⁸

Nakon što je »Spomenica« bila prihvaćena u Rijeci i nešto kasnije na jednom crkveno-političkom sastanku u Ljubljani, mogla je biti upućena u Vatikan.¹¹⁹

Nažalost, tekst »Riječke spomenice« nije dostupan pa se ne može sa sigurnošću utvrditi što je sve u njoj zaista pisalo i što su njezini autori tražili od tadašnjeg pape. Čini se da je u njoj neosporno to da se od Benedikta XV. tražilo zauzimanje na mirovnoj konferenciji, nakon rata, za interese Hrvata i Slovenaca: »Ako se u ratu održi Austrija, Hrvati i Slovenci žele u njoj svoju državu sa sjedištem u Zagrebu. Ako dođe do raspada Austrije, Hrvati i Slovenci će slobodno odlučiti o svojoj sudbini.«¹²⁰

Značajno je da je, navodno kasnije, o. J. Milošević dodao i mogućnost da se »Hrvati mogu složiti i s drugima izvan monarhije«.¹²¹ Ovaj Miloševićev dodatak »Riječkoj spomenici« ukazuje da su već tada neki katolički krugovi, u kojima su i hrvatski seniori imali svoje zapaženo mjesto, »gajili opciju stvaranja južnoslavenske države većih dimenzija, u koju bi se ujedinili [južnoslavenski] narodi Monarhije i oni izvan nje«.¹²²

Ovu pretpostavku dobro potvrđuje tadašnji savjetnik ruskog veleposlanstva u Rimu, Nikolaj Vasiljevič Poggenpohl, u svom izvješću od 24./11. travnja 1915.: »Skup [katoličkih svećenika i laika u Rijeci] priznao je poželjnim, da bi Hrvati i Slovenci postali dijelom ujedinjene jugoslavenske države pod državom (!) Karađorđevića.«¹²³

»Riječku spomenicu« Benediktu XV. u Rim odnijeli su o. J. Milošević i o. M. Škrivanić. Uručivši papi »Spomenicu«, dobili su od njega obećanje da će se on založiti za ono što se u njoj traži, ako mu bude omogućeno da sudjeluje na mirovnoj konferenciji.¹²⁴

Osim papi, primjerak »Spomenice« uručen je i tadašnjem državnom tajniku kardinalu Pietru Gasparriju.¹²⁵

¹¹⁸ »Zaboravljeno poglavlje«, 3; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 336.

¹¹⁹ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 336.

¹²⁰ Nav. prema: Ljubo BOBAN, »Prilozi za političku biografiju don Frane Bulića (1914.–1934.)«, u: *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije. Dokumentima i polemikom o temama iz novije povijesti Jugoslavije*, Zagreb, 1987., 98.

¹²¹ F. BINIČKI, *nav. dj.*, 13; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 337.

¹²² J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 337.

¹²³ Ante MANDIĆ, *Fragmenti za historiju ujedinjenja. Povodom četrdesetgodišnjice osnivanja Jugoslavenskog odbora*, Zagreb, 1956., 161.

¹²⁴ F. BINIČKI; *nav. dj.*, 14; Juraj KOCIJANIĆ, *Pape i hrvatski narod*, Zagreb, 1927., 432; »Zaboravljeno poglavlje«, 3.

¹²⁵ M. MATULIĆ, »Postanak Jugoslavije«, 42. Nije isključeno da je upravo kardinal Gasparri bio onaj »visoki dostojanstvenik« o kojem P. Grgec piše u svojim romansiranim uspomenu. On je u razgovoru vođenim s Roguljom rekao: »A je li ti poznato, da je jedan rimski visoki dostojanstvenik, kada mu je bio pokazan taj memorandum [»Riječka spomenica«], pitao Oca Miloševića: 'Pa zašto ta Hrvatska ne bi bila potpuno sama za sebe?' Odgovorili su mu, da se ne bi mogla održati u modernoj svjetskoj utakmici, u kojoj mogu opstojati samo veliki državni organizmi. A rimski je dostojanstvenik na to rekao: 'Kako malena?! Dođe jedan rat, pa se proširi desno; dođe drugi rat, pa se proširi lijevo!' Pri tome je pokazao laktima, kako bi se to imalo dogoditi« (P. GRGEC, *Krvava služba*, 148).

Oci Škrivanić i Milošević dolazili su u Rimu u kontakt i s ljudima izvan Katoličke Crkve. Posebno je bio važan susret s dr. Antom Trumbićem, budućim predsjednikom Jugoslavenskog odbora.¹²⁶

Nakon povratka dvojice kapucina u Rijeku, ponovno je došlo do jednoga manjeg izvještajnog sastanka. Među sudionicima su, osim o. J. Miloševića i o. M. Škrivanića, sigurno bili vlč. Binički i biskup Mahnić, te još neki neidentificirani pojedinci. Povratnici iz Rima izjavili su da im je Trumbić natuknuo kako bi bila »priješka potreba« da neki katolički svećenik pođe u inozemstvo i da tu »radi za Hrvatsku«.¹²⁷ Vlč. Binički ponudio se da će otići u Švicarsku, a biskup Mahnić bio je spreman da u tu svrhu pošalje u inozemstvo seniora Antuna Pilepića, svećenika svoje biskupije. Zbog ulaska Italije u rat na strani Antante, ovi se planovi nisu mogli ostvariti.¹²⁸

Ono što nije uspjelo ljudima iz Mahnićeve kruga, pošlo je za rukom vlč. dr. Franu Barcu. On je potkraj kolovoza 1915. stigao u Švicarsku, da bi tu stupio u vezu s Jugoslavenskim odborom. Zahvaljujući adresi koju je dobio od P. Rogulje, on je na zaobilazan način uspio doći do A. Trumbića.¹²⁹

Premda je teško govoriti o neposrednim uspjesima koje je »Riječka spomenica« eventualno ostvarila, može se pretpostaviti da je »Svibanjska deklaracija« (1917.), na neki način, bila njezina posljedica.¹³⁰ U svakom slučaju, »Riječka spomenica« bila je izraz razmišljanja i htijenja dijela katoličkoga svećenstva i laikata o budućnosti hrvatskih i slovenskih zemalja.

Angažman seniora oko »Riječke spomenice« dodatno je potvrdio da će politika biti njihov nerazdvojni suputnik. Uostalom, pisanje »Riječkih Novina« jasno je pokazivalo da su političke tendencije u seniorskim redovima bile prisutne još u predratnom razdoblju (1912.–1914.).

b) Djelovanje hrvatskih katoličkih seniora u razdoblju od »Riječke spomenice« do članka »Pred zoru« (1915.–1916.)

Nakon pojave zagrebačkih »Novina« i konspirativne akcije oko »Riječke spomenice«, djelovanje hrvatskih seniora nije zamrlo.

Prvi urednik »Novina« bio je, do svoje prerane smrti, R. Eckert (1915.). Njega je, do svog odlaska u Ljubljano, uglavnom, zamjenjivao P. Rogulja.¹³¹ Godine 1916. mjesto za uredničkim stolom zauzeo je vlč. J. Šimrak. »Novine« su ubrzo postale najčitaniji dnevnik u Zagrebu.¹³²

¹²⁶ Vidi: Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike*, 44.

¹²⁷ »Zaboravljeno poglavlje«, 3.

¹²⁸ Ignacije RADIĆ, *Doktor Antun Mahnić biskup krčki*, Sla.[vonska] Požega, 1940., 189.

¹²⁹ O pozadini Barčeva dolaska u Švicarsku vidi: Milada PAULOVÁ, *Jugoslavenski odbor (Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914.–1918.)*, Zagreb, 1925., 104–111.

¹³⁰ F. BINIČKI, *nav. dj.*, 14.

¹³¹ Rogulja je u Ljubljani stanovao kod vlč. J. Ev. Kreka, a radio je kao namještenik u tamošnjoj »Zadružnoj svezi«. (P. GRGEC, *Krvava služba*, 144; 146.)

¹³² J. ANDRIĆ, *Pet godina H[rvatske] P[učke] S[tranke]*, *Seljačke Novine* (dalje: *SN*), Zagreb, 7/1924., br. 16, 1.

Jedan od razloga Roguljina napuštanja uredničkog mjesta bila je i žestoka kampanja koju je protiv njega, odnosno njegova uređivanja »Novina«, već ranije pokrenuo »frankovački« dnevnik »Hrvatska«. Optužba je bila kratka: »Novine« služe »velikosrpskoj propagandi«. ¹³³ Iako se nakon nekog vremena polemika stišala, Rogulja je zbog želje pojedinih skupina seniora, odstupio s uredničkog mjesta. ¹³⁴ Osim toga, senior vlč. Matija Manjarić je na nekom slučajnom sastanku u Zagrebu prigovorio da pisanje »Novina« sadrži u sebi i – »nekatoličkih elemenata«. ¹³⁵ Da ovaj »vjerski argument« nije trebalo uzimati olako, vidjet će se nekoliko godina kasnije. ¹³⁶ No tada je razmimoilaženje u svezi s političkim smjerom »Novina« bilo mnogo značajnije. Tvrdnju uredništva da ima i »politički program« nisu svi seniori dočekali s odobravanjem. Vlč. I. Butković našao se ponukanim da se ogradi od toga navodnog »političkog programa«: »[...] politiku 'Novina' [pojedinci] smatraju našom općom politikom. A to ne stoji! Mi se naime o općoj našoj izrazito katol.[ičkoj] politici *nismo još u cjelini ni kušali sporazumjeti, a kamo li, da bismo imati određen kakav poblži program ili taktiku.* Politika dakle 'Novina' za sad je samo politika njihovih urednika i onih, koji uz nju pristaju, te će postati opća samo, ako je na kojem općenitom sastanku prihvatimo. Dogle pak mi kao seniori naše vlastite politike nemamo.« ¹³⁷

Iako je došlo do smjene u uredništvu, spor unutar Seniorata ne samo da nije prestao nego se uskoro, zahvaljujući P. Rogulji, još više rasplamsao.

Novi urednik, vlč. Šimrak, nastavio je uređivati »Novine« u »duhu južnoslavenstva«, te se uskoro uključio u »tajno vođenje« hrvatske politike. ¹³⁸ Dana 28. studenoga 1916. održan je sastanak, u župnom dvoru sv. Blaža u Zagrebu, kod tadašnjeg župnika dr. Svetozara Rittiga, kojemu su bili nazočni: Ivica Peršić, dr. Ante Pavelić st., Cezar Akačić, Dragutin pl. Hrvoj, vlč. A. Korošec, Karl Vertovšek, te seniori vlč. Šimrak, V. Deželić ml. i P. Rogulja. ¹³⁹ Na sastanku se trebalo dogovoriti o usmjeravanju hrvatske i, dakako, »južnoslavenske politike« u nadolazećim danima. Prema mišljenju prisutnih, rješenje hrvatskoga nacionalno-državnog pitanja ovisilo je uglavnom o tome tko će pobijediti u svjetskom ratu. Točno prosuđujući da će pobijediti sile Antante, odlučili su da će podupirati ideju o »oslobođenju malih naroda«. ¹⁴⁰ Zadovoljan zauzetim stajalištem, vlč. Šimrak zapisao je u svome dnevniku: »Već je jednom bilo vrijeme, da se točno orijentiramo u velikim svjetskim događajima.« ¹⁴¹

¹³³ P. GRGEC, *Krvava služba*, 144; J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 334. »'Novine' su se u najnovije vrijeme postavile na čisto srbsko i jugoslavensko stanovište« (A. CERNOVAČKY, *nav. dj.*, 1).

¹³⁴ P. GRGEC, *Krvava služba*, 144–145.

¹³⁵ Vidi: P. ROGULJA, »Pred zoru«, 12.

¹³⁶ Vidi: Z. MATIJEVIĆ, »Katolici i politika: Spor između stranačkoga Hrvatskoga katoličkog pokreta i izvanstranačke Katoličke akcije (1912.–1929. godine)«, *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: *ČSP*), Zagreb, 29/1997., br. 3, 437–456.

¹³⁷ I. BUTKOVIĆ, »Naš katolički pokret i politika«, *HS*, 14/1916., sv. 4, 281.

¹³⁸ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 344.

¹³⁹ J. ŠIMRAK, »Neke uspomene iz godine 1916.–1918.«, *NP*, 5/1923., br. 109, 3.

¹⁴⁰ *Isto*.

¹⁴¹ *Isto*. O držanju hrvatske inteligencije u početku rata senior Šimrak piše: »Ogromna većina naše inteligencije nije u početku shvatila rat kao veliki svjetski događaj, koji će promijeniti kartu Evrope [...], nego kao jedan više manje prelazni događaj [...]. Mjesto da svi Hrvati izgrade jedno svoje konkretno stanovište u svjetskoj

Taj su sastanak seniori uzimali kao »klic[u] kasnijem Narodnom Vijeću« i »deklaracijskom pokretu« nastalom nakon objelodanjenja »Svibanjske deklaracije« (1917.–1918.).¹⁴²

c) *Hrvatski katolički seniorat i Roguljin članak »Pred zoru« (1916.–1917.)*

Nesuglasice među hrvatskim seniorima bile su prisutne već u predratnim godinama. To se najbolje moglo uočiti u pisanju »Riječkih Novina« o Srbima. Rat je samo privremeno potisnuo u drugi plan postojeća neslaganja. Ipak, seniori su bili svjesni da se sukob mišljenja u njihovim redovima zaoštrio do te mjere da im je »prijetio raskol« ili, čak, »potpuno uništenje«. ¹⁴³ Za veći dio tadašnje katoličke javnosti sama se borba odigravala gotovo neprimjetno. To je trajalo tako dugo dok P. Rogulja nije odlučio objaviti svoj članak »Pred zoru«, ¹⁴⁴ koji je, sljedećih mjeseci (1916./1917.), snažno uskovitlao duhove.

Iako je bio neosporni autor članka, Rogulja nije polagao pravo na to da su ideje iznesene u njemu u potpunosti njegove vlastite. Tvrdio je, što je bilo posve točno, da je on samo sistematizirao misli i ideje koje su već otprije postojale u HKP-u, odnosno HKS-u. ¹⁴⁵ Značenje je ovoga članka ponajprije u tome što je on bio »svjesno ideologiziranje« cijelog HKP-a. ¹⁴⁶

Raščlanivši HKP, Rogulja je ustvrdio da u njemu postoje tri generacije. ¹⁴⁷ On je skrenuo posebnu pozornost na »treću generaciju« članova HKP-a, kojoj je i sam pripadao. Ta se generacija, navodno, pojavila »iza jednoga kratkoga vremena kolebanja i neodlučnosti u glavnim narodnim pitanjima«. ¹⁴⁸ »Kolebanje i neodlučnost« padaju otprilike u godinu 1912., odnosno u vrijeme pojave »Riječkih Novina« i osnutka Seniorata. Uspješno prevladavši svoje unutarnje slabosti, HKP je ušao u razdoblje »silnog duševnog rada i napretka«. ¹⁴⁹ »Duh« ovoj »trećoj generaciji« dala je »Narodno obrambena sekcija« HKAD-a »Domagoj«. ¹⁵⁰

Glavne ideje, koje su utrle smjer rada »treće generacije«, bile su, prema Rogulji, sljedeće: »Pomirljivo shvaćanje kulturnog i političkog odnošaja prema Srbima, koje se završavalo u tom, da je prevladavalo mišljenje o narodnom jedinstvu Hrvata, Srba i Slovenaca, u ko-

politici, mjesto da u to doba budu koliko je više moguće, složni u općim nacionalnim pitanjima, oni su se dali kao uvijek više na politiku momentanoga ushićenja. [...] Trebalo je prekinuti s tim i pripraviti se za budućnost« (isto).

¹⁴² M. MATULIĆ, »Postanak Jugoslavije«, 43.

¹⁴³ P. GRGEC, »Noviji katolički pokret među Hrvatima«, *Luč*, 17/1921., br. 2, 46.

¹⁴⁴ Članak je neposredno prije objavljivanja osakatila »crvena olovka državnog odvjetnika« (M. MATULIĆ, »Ratni Domagoj«, *Luč. Almanah Luči 1905.–1925.*, Zagreb, 20/1925., br. 9–10, 398).

¹⁴⁵ P. ROGULJA, *Pred zoru*, 13. »Rogulja je uistinu samo tumačio domagojsku ideologiju« (M. MATULIĆ, »Ratni Domagoj«, 398).

¹⁴⁶ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 341.

¹⁴⁷ Vidi: P. ROGULJA, *Pred zoru*, 11.

¹⁴⁸ Isto.

¹⁴⁹ Isto.

¹⁵⁰ Isto.

je bi pristupili i Bugari,¹⁵¹ u kulturnim i prosvjetnim pitanjima bili su svi članovi te generacije za najintenzivniji pozitivni rad u narodu izbjegavajući po mogućnosti sukobe s liberalnim skupinama, [...] dok ne budu pripravljeni za to terain i dođe potreba; glede religioznih problema prihvati[la] se treća generacija svim oduševljenjem unije i ćirilometodijske misli,¹⁵² dovodeći sve te ideje i kulturne i ekonomske i političke u svezu i izgrađujući potpun sistem«. ¹⁵³

Valja odmah naglasiti da Rogulja nije bio tvorac ideje o »potpunom sistemu«, nego ju je baštiniio od svoga višegodišnjeg duhovnika vlč. Vilima Ivaneka.¹⁵⁴

Kao glavni promicatelj ovih ideja »treće generacije« HKP-a pojavljuje se – Seniorat. Dakako, ne svi njegovi članovi, nego samo ona skupina koju je predvodio P. Rogulja.

Sve članove HKP-a Rogulja je podijelio u dvije grupe. Prema toj podjeli, prvu su grupu činili »nacijonalci«, a drugu »integralci«. Te su se dvije grupe, prema Roguljinu shvaćanju, razlikovale u sljedećim točkama: »**Nacijonalci**: U *vjerskim* pitanjima traže promjenu odnošaja između Crkve i države, autonomiju katoličke Crkve i nezavisnost od države; reformu imućstvenih prilika klera i napuštanje feudalnih ostataka. U *prosvjetnim su pitanjima*: za konfesijonalno školstvo kao dio crkvene autonomije. Ideal im je katolička narodna književnost, ali pri beletrističkoj se kritici zadovoljavaju i tim, da ne vrijeđa djelo katoličkih moralnih načela. U *ekonomskim* pitanjima prihvataju sistem 'Köln' [tj. prihvaćanje međuvjerskoga i međunacionalnoga sustava].¹⁵⁵ U *političkim* su pitanjima nacijonalisti, t.j. *narodni* im je interes u javnom radu glavnim mjerilom osim moralnih načela katolicizma. **Integralci**: U *vjerskim* su pitanjima za što tjesniju svezu Crkve i države. U *prosvjetnim* pitanjima hoće konfesijonalno školstvo i pozitivnu katoličku književnost, te takva književna društva. U *ekonomskim* su pitanjima za sistem 'Berlin', to jest traže katolička gospodarska udruženja.¹⁵⁶ U *političkim* su pitanjima legitimisti, t.j. *državni* (onoga ko ima po zakonu vlast) interes je u njihovom javnom radu glavnim mjerilom«. ¹⁵⁷

Uz »nacijonalce« su, navodno, pristajali: članovi »Domagoja« i svih »akademykih društava« i »bogoslovskih zborova«, osim »sarajevskog zbora svjetovnih bogoslova«, svi »ferijalni klubovi i društva«, svi seniorati osim slavonskoga, veliki dio svećenstva, osobito franjevačkoga, te napose sav mladi kler. Glasila su im bila: »Luč«, zagrebačka »Hrvatska

¹⁵¹ Ovime je Rogulja jasno stavio na znanje da je dio Seniorata prihvatio »južnoslavensku ideologiju« kao svoju i prilagodio joj svoja katolička gledanja. Opširnije vidi: J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 344.

¹⁵² »Ćirilo-metodska ideja još od začetka našeg [HKP-a] zauzima vidnu ulogu u našem programu. Ćirilo-metodska misija našega naroda lebdila je pred očima našim prvim vođama i ćirilo-metodska ideja je našla dično mjesto u ideologiji katoličkog pokreta. Ta ideja je došla do svoje najizrazitije manifestacije u onim tako lijepim danima borbe za nacijonalno oslobođenje. [...]« (Sibe ZANINOVIĆ, »Deset godina Jugosl.[avenskoga] kat.[oličkog] akademskog društva sv. Ćirila i Metodija«, *Almanah Jugoslavenskog kat.[oličkog] akademskog društva sv. Ćirila i Metodija na beogradskom sveučilištu MCMXIX–MCMXXIX*, Zagreb, 1929., 7). O ovom specifično hrvatskom obliku ekumenizma vidi: J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 92–93.

¹⁵³ P. ROGULJA, *Pred zoru*, 12.

¹⁵⁴ P. GRGEC, »Portreti iz naše prošlosti: Uzori sadašnjosti i budućnosti. 4. Dr. Petar Rogulja«, *Luč*, 24/1928.–29., br. 3, 89.

¹⁵⁵ Vidi: Dragan ĆELIK, »Dva sistema«, *HS*, 15/1917., sv. 1, 68–72.

¹⁵⁶ Vidi: *Isto*.

¹⁵⁷ P. ROGULJA, *Pred zoru*, 13.

Prosvjeta« i »Novine«, a s njima su simpatizirali i oni listovi koji su bili u rukama franjevac, kao i zagrebački »Katolički List«. ¹⁵⁸

Skupina »integralaca« imala je uz sebe: slavonski seniorat, »sarajevski zbor svjetovnih bogoslova« te katoličke djelatnike okupljene oko listova »Dan«, »Vrhbosna« i »Hrvatski Dnevnik« (Sarajevo). ¹⁵⁹

Biskupa Mahnića te časopise »Hrvatsku Stražu« i »Svećeničku Zajednicu« (Krk) Rogulja je držao za – **neutralne čimbenike**. ¹⁶⁰ Proglasivši Mahnića »neutralnim čimbenikom«, on se suzdržao od otvorenog rušenja neprijepornoga biskupova autoriteta. Znao je da su nazoni koje je zagovarao bili u određenoj mjeri suprotni shvaćanju biskupa Mahnića. Naime, sasvim je izvjesno da biskup ne bi nikada prihvatio »popustljivost« s protivnicima Katoličke Crkve, tj. s liberalima, u pitanjima načela. Privaćajući »sistem Köln« katolički su »nacionalci«, na čelu s Roguljom, pokazali da su voljni prijeći preko katolicizma svojih organizacija zbog sasvim neizvjesne ljubavi prema sumnjivom narodnom jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. ¹⁶¹

U konkretnoj se političkoj aktivnosti »integralistička skupina« priklanjala »frankovačkom« pravaštvu. ¹⁶² Suprotno njima, »nacionalci« se nisu opredijelili niti za jednu tada postojeću političku stranku u Hrvatskoj, ali su tvrdili da imaju svoj »politički program«.

Ipak, za Rogulju je glavna razlika koja je karakterizirala ove dvije skupine unutar HKP-a, odnosno HKS-a, bila ona koja se odnosila na »rješavanj[e] nacionalnoga pitanja«. ¹⁶³

Rogulja se u članku »Pred zoru« zauzeo da se njegova skupina »nacionalaca« organizira na temelju »potpunog sistema« koji bi, kao svoje integralne dijelove, imao i kulturu, i gospodarstvo i politiku. Međutim, to je isto tako značilo da je tu poziciju tek trebalo izboriti u odmjeraavanju snaga s onima koji nisu dijelili to mišljenje.

Glavni predstavnici oporbe protiv Roguljina shvaćanja uloge »treće generacije« HKP-a bili su seniori-svećenici Grgur Galović, M. Manjarić, Augustin Wolf, dr. Andrija Živković i o. A. Alfirević, tadašnji urednik »Hrvatske Straže«. ¹⁶⁴

S Roguljinim mišljenjem, pogotovo glede politizacije HKP-a, nije se slagao ni tada mladi katolički laik Ivan Merz. On je u jednom privatnom pismu, ¹⁶⁵ datiranom 6. prosinca 1916., ustvrdio: »Onaj me Roguljin članak [»Pred zoru«] zaista začudio; znao sam već davno da ima diferencu i da su se neka politička pitanja uvukla u naš pokret, u kojem, po mom mnijenju, ne bi smjelo biti političkih pitanja...«. ¹⁶⁶

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ Isto.

¹⁶⁰ Isto.

¹⁶¹ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 343.

¹⁶² P. ROGULJA, *Pred zoru*, 13.

¹⁶³ Isto.

¹⁶⁴ Za Roguljin je članak konstatirano da se u njemu, uz »pametne primjedbe«, nalazi i »štošta krivo, i to baš, gdje se radi o vrlo važnim pitanjima« (vidi: Uredništvo, »Članak P. Rogulje u Luči 'Pred zoru'«, *HS*, 15/1917., sv. 1, 65).

¹⁶⁵ Pismo je upućeno bogoslovu Niki Bilogriviću. (D. KNIEWALD, *nav. dj.*, 82.) O Merčevu odnosu prema Senioratu vidi: Slavko ŠARIĆ, *nav. dj.*, 53–54.

¹⁶⁶ Isto.

Istarski seniori, na čelu s vlč. Božom Milanovićem, s nelagodom su gledali na spor u seniorskim redovima, tvrdeći da je on u njima izazvao – »strah«.¹⁶⁷

Biskup Mahnić, iako ga je Rogulja proglasio »neutralnim čimbenikom«, nije mogao ostaniti po strani. Osjetio je da bi daljnje produbljivanje jaza između Roguljine skupine »nacionalaca« te đakovačko-sarajevskih seniora i drugih »integralaca« moglo dovesti do konačnog rascjepa u HKP-u. Jedan od njegovih prvih koraka bilo je pismo što ga je uputio đakovačkom senioratu, koji je od njega tražio mišljenje o članku »Pred zoru«. Iz sadržaja pisma jasno se vidi da se biskup Mahnić, u tom času, odlučno suprotstavljao Roguljinim idejama.¹⁶⁸ U pismu, datiranom u Krku 10. prosinca 1916., stoji: »I ja osudjujem pisanje P. Rogulje. [...] Bolje da ga nema u našim redovima. Budite uvjereni da sam prije znao, da će u Luči štampati Roguljin članak, bio bih pisao u Zagreb, da to prepriječim...«.¹⁶⁹ No Mahnić je uskoro opozvao svoje negativno mišljenje o Rogulji.¹⁷⁰

Da bi se smirile raspaljene strasti u seniorskim redovima, u Zagrebu je bio sazvan sastanak (1. i 2. srpnja 1917.). Na sastanak su došli mnogi, ali ne i svi članovi Seniorata iz Zagreba i pokrajine, te biskup Mahnić i nadbiskup Bauer.¹⁷¹ Sastanku su prisustvovala i dvojica najžešćih osporavatelja Roguljinih stajališta – vlč. G. Galović i vlč. A. Živković, obojica predstavnici đakovačkog seniorata.¹⁷²

Na sastanku se kao jedan od glavnih problema iskristaliziralo pitanje opredjeljenja seniora-»nacionalaca« za »ideologiju južnoslavenstva«. Naime, tom je prilikom kao jedna od »direktiva« za daljnji rad Seniorata bilo prihvaćanje »Svibanjske deklaracije«, koju je u Carevinskom vijeću u Beču obznanio »Južnoslavenski klub«¹⁷³ (30. svibnja 1917.).¹⁷⁴ Odluka da se prihvati »Svibanjska deklaracija«, za što je inicijativu dao nadbiskup Bauer,¹⁷⁵ bila je očita posljedica Roguljina shvaćanja narodnoga jedinstva Hrvata, Slovenaca i Srba. Protivnici Roguljine »južnoslavenske orijentacije« – seniori-»integralci« – dobili su etiketu »austrofilskih elemenata«, koja im nije omogućavala opstanak unutar Roguljina kruga seniora-»nacionalaca«.¹⁷⁶

Ovaj sastanak nije uspio izmiriti đakovačke seniore s P. Roguljom. Iako je biskup Mahnić naglasio da je predmet njihova razgovora »strogo povjerljiv«, te da »nitko nema ništa

¹⁶⁷ Božo MILANOVIĆ, »Nekoliko misli o djelovanju našeg pokreta iza rata«, *SV*, 1/1917., br. 1, 12.

¹⁶⁸ [M. MATULIĆ, K. PEĆNJAK, F. FUCHS], *nav. dj.*, 31.

¹⁶⁹ Nav. prema: A. GUBERINA; *nav. dj.*, 5.

¹⁷⁰ [M. MATULIĆ, K. PEĆNJAK, F. FUCHS], *nav. dj.*, 31; P. GRGEC, »Portreti«, 90.

¹⁷¹ K. PEĆNJAK, »Spor s gosp. Galovićem«, *SV*, 1/1917., br. 1, 8.

¹⁷² Tijek diskusije, koja je vođena o spornim pitanjima, vidi u: K. PEĆNJAK, »Spor«, 8–10.

¹⁷³ Ovaj je klub formiran 29. svibnja 1917. Činili su ga svi hrvatski, slovenski i srpski zastupnici iz austrijskog dijela Monarhije, tj. Slovenije, Istre i Dalmacije. (J. HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*, Drugi dio, Zagreb, 1989., 17.)

¹⁷⁴ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 354.

¹⁷⁵ K. PEĆNJAK, »Spor«, 8.

¹⁷⁶ »Prelom s onima, koji su drukčije mislili, bio je gotov i potpun, slijedila je samo borba idejna i osobna, javna i potajna« (M. MATULIĆ, »Ratni Domagoj«, 398).

iznijeti napolje«, nezadovoljni senior vlč. Galović objavio je u »Glasniku Biskupija Bosanske i Srijemske« njegov sadržaj i negativno se postavio prema programu Seniorata.¹⁷⁷ Vlč. Galoviću, senioru-»integralcu«, odgovorili su seniori-»nacijonalci« u seriji napisa pod naslovom – »Vigilantibus iura!«. ¹⁷⁸ Čak se i senior vlč. F. Binički našao ponukanim da vlč. Galoviću uputi otvoreno pismo.¹⁷⁹

U Galovićevu je obranu stupio senior-»integralac« vlč. A. Živković, koji je ustvrdio da su se seniori-»nacijonalci« u polemici pokazali takvima da njega i njegove istomišljenike »rješavaju dužnosti svakog daljnjeg osvrta u javnosti na njihovo pisanje«. ¹⁸⁰

Ipak, đakovački seniori nisu stali kod toga. Na sastanku održanom u Osijeku, 28. prosinca 1917., prisutni seniori, predvođeni vlč. Galovićem i vlč. Živkovićem, odredili su svoje stajalište spram Roguljinih ideja.¹⁸¹ Seniorat u Zagrebu primio je njihova stajališta u obliku »saopćenja« i sva ih, naravno, otklonio kao neprihvatljiva.¹⁸² Uz to su zagrebački seniori-»nacijonalci« konstatirali da »drže li pak gospoda [’integralci’], da ne bi mogla sjediti u jednom te istom senioratu s nama [’nacijalcima’], onda je doista nastala nužda, da si stvore kakovu novu organizaciju, a senijorsku da ostave«. ¹⁸³ Novo javno razračunavanje sa seniorima-»integralcima« uslijedilo je u seriji članaka, objavljenih krajem ožujka i početkom travnja 1918. u zagrebačkim »Novinama«. ¹⁸⁴

Prihvatanje »južnoslavenske orijentacije« od većine seniora i njihova privremena pomirljivost prema liberalnim strujama u hrvatskom društvu (»izbjegavanje sukoba«) te pristajanje uz »ćirilo-metodsku ideju« (vjerska unija) stvorili su osnovicu za stvarni politički angažman. Dakako, u tom trenutku još nisu bili sazreli uvjeti za organiziranje vlastite političke stranke. Stoga se tada zauzelo stajalište da se politika Seniorata ne smije poistovjetiti niti s jednom postojećom političkom strankom u Hrvatskoj. Tako se željelo spriječiti rasipanje vlastitih snaga te pričekati povoljan trenutak za samostalan stranački nastup.

d) Hrvatski katolički seniorat i »Svibanjska deklaracija« (1917.–1918.)

Krajem studenoga 1916. umro je car i kralj Franjo Josip I. Njegova smrt bila je znak za južnoslavenske političare u Monarhiji da se počnu intenzivnije usmjeravati prema zahtjevu za što većom, odnosno po mogućnosti potpunom samostalnošću njihovih tada administrativno-politički razdijeljenih zemalja. Svoj su zahtjev temeljili na »narodnom načelu« i

¹⁷⁷ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 354. Vidi Galovićeve članke: »Vigilantibus iura!«, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* (dalje: *GBBS*), Đakovo, 45/1917., br. 13, 100–102.; »Nek se bistri. (Odgovor dr. Mahniću)«, *isto*, 45/1917., br. 15, 115–118.; »Vigilantibus iura! II.«, *isto*, 45/1917., br. 15, 118–119.; »Vigilantibus iura! III.«, *isto*, 45/1917., br. 16, 124–125.; »Zašto sam u 'Glasniku' istupio sa 'Vigilantibus iura'?«, *isto*, 45/1917., br. 17, 134–135.

¹⁷⁸ Vidi: *Novine*, 4/1917., br. 202, 3–4; br. 203, 3–5; br. 211, 3–6.

¹⁷⁹ Vidi: F. BINIČKI, »Iskrena riječ prijatelju Grgi Galoviću, duhovniku u Đakovu«, *Novine*, 4/1917., br. 215, 2.

¹⁸⁰ Dr. A. [ndrija] Ž. [IVKOVIĆ], »Epilog«, *GBBS*, 45/1917., br. 18, 140.

¹⁸¹ A. GUBERINA, *nav. dj.*, 2.

¹⁸² Vidi: »Osvrt na saopćenje senijorskog okružja za Slavoniju: List 4«, *SV*, 2/1918., br. 1, 38–41.

¹⁸³ *Isto*, 41.

¹⁸⁴ Vidi: »Fiat lux!«, *Novine*, 5/1918., br. 71, 1–2; br. 76, 1–2; br. 82, 1–2.

na »hrvatskom državnom pravu«. Ta su dva načela bila izričito istaknuta u »Svibanjskoj deklaraciji«. ¹⁸⁵

U nekadašnjoj se jugoslavenskoj historiografiji i publicistici o »Svibanjskoj deklaraciji« davalo različite, ponajčešće veoma proturječne ocjene. Ipak, sve se one mogu svesti na dva prevladavajuća mišljenja. Jedno je pokazivalo »Deklaraciju« kao djelo bečkog dvora i tvrdilo da predstavlja odraz »trijalističke koncepcije« rješenja južnoslavenskog pitanja unutar granica Monarhije, ¹⁸⁶ pa je stoga nužno bila izraz političkog oportunizma. Drugo je, pak, mišljenje zastupalo stajalište da je ona bila stvar političke taktike u tadašnjim ratnim uvjetima, ali da je poslužila kao oružje koje je omogućilo promicanje ideje i samu akciju stvaranja zajedničke države južnoslavenskih naroda (bez Bugara), izvan okvira Monarhije. ¹⁸⁷

Značaj »Svibanjske deklaracije« nije bio sadržan samo u njezinu tekstu i upotrijebljenim formulacijama, nego i u pokretu koji se oslonjen na nju razvio sljedećih mjeseci. »Deklaracijski pokret« daleko je prerastao početne zamisli autora i potpisnika »Deklaracije«.

Iako je HKS formalno pristao uz »Svibanjsku deklaraciju« na svom zagrebačkom sastanku prvih dana srpnja 1917., »Novine« su je, već sljedeći dan poslije objavljivanja, bezrezervno podržale. ¹⁸⁸

U svojoj agitaciji za »Svibanjsku deklaraciju«, članovi Južnoslavenskog kluba posvećivali su posebnu pozornost Bosni i Hercegovini. Naime, držali su da deklaracijska politika upravo tamo polaže svoj ispit zrelosti. ¹⁸⁹ Sarajevski »Hrvatski Dnevnik«, koji je bio pod utjecajem vrhbosanskoga nadbiskupa dr. Josipa Stadlera, pisao je početkom srpnja 1917. da je nadbiskup u ime Hrvata-katolika prihvatio »Svibanjsku deklaraciju« kao »podlogu i uslov političkog obstanka i kao jednu realnu bazu za politički razvoj hrvatskih zemalja«. ¹⁹⁰ Čini se da je u tom trenutku sarajevski nadbiskup, za razliku od nekih drugih, ozbiljno shvaćao formulaciju o »hrvatskom državnom pravu« i »žezlu Habsburško-lorenske dinastije«, upotrijebljenu u »Deklaraciji«. Tadašnje uredništvo »Hrvatskog Dnevnika« bilo je u rukama dvojice seniora-»nacijonalaca« – vlč. Ilije Gavrića i vlč. Ambrozija

¹⁸⁵ "Potpisani narodni zastupnici u 'Jugoslavenskom [Južnoslavenskom] klubu' udruženi, izjavljuju, da na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnoga prava, zahtijevaju ujedinjenje svih zemalja u monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo, pod žezlom Habsburško-lorenske dinastije, te će se sa svom snagom zauzeti za ostvarenje ovoga zahtjeva svoga jednog te istog naroda. [...]" (Nav. prema: FERDO ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.–1919.*, Zagreb, 1920., 94.)

¹⁸⁶ Govoreći o »trijalizmu«, valja reći da se tu radilo o političkoj ideji koja je, ovisno o interpretaciji, težila stvaranju treće, južnoslavenske ili hrvatske državno-pravne jedinice u dvojnoj Austro-Ugarskoj Monarhiji. Ta je ideja dobila veće značenje nakon pojave političkog kruga oko nadvojvode Franje Ferdinanda d'Este, početkom XX. stoljeća. O stvarnim dosezima »trijalizma« vidi: J. ŠIDAK, M. GROSS, I. KARAMAN, D. ŠEPIĆ, *nav. dj.*, 227–228; M. GROSS, »Hrvatska politika velikoaustrijskog kruga oko prijestolonasljednika Franje Ferdinanda«, *ČSP*, 1970., br. 2, 9–74; ISTA, *Povijest pravaške ideologije*, 337–366; 377.

¹⁸⁷ O raznim tumačenjima »Svibanjske deklaracije« vidi: DRAGOSLAV JANKOVIĆ, *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, Beograd, 1967., 123–130.

¹⁸⁸ Vidi: »Izjava 'Južnoslavenskog kluba'«, *Novine*, 4/1917., br. 125, 3.

¹⁸⁹ Janko PLETERSKI, *Prvo opredeljenje Slovenaca za Jugoslaviju*, Beograd, 1976., 190.

¹⁹⁰ Nav. prema: DRAGOLJUB R. ŽIVOJINOVIĆ – DEJAN V. LUČIĆ, *Varvarstvo u ime Hristovo. Prilozi za Magnum crimen*, Beograd, 1986., 166.

Benkovića, koji, pak, te formulacije nisu tako shvaćali.¹⁹¹ Ta i slične izjave u korist »Deklaracije« bile su pouzdan znak da je politički život u Bosni i Hercegovini ponovno oživio, nakon što je početkom rata gotovo u potpunosti zamro. Vlč. Korošec doputovao je 31. kolovoza 1917. u Sarajevo.¹⁹² Njegova je zadaća bila doznati mišljenje vodećih političkih krugova u Bosni i Hercegovini.¹⁹³

Na sastanku održanom 3. rujna 1917. u sarajevskom franjevačkom samostanu prihvaćena je »Izjava« kojom je podržana »Svibanjska deklaracija«.¹⁹⁴ Ono što je vlč. Korošca najviše zanimalo bilo je mišljenje nadbiskupa Stadlera i držanje njegove političke skupine prema »Svibanjskoj deklaraciji«. No od Stadlerove političke skupine nije se mogla očekivati podrška »Svibanjskoj deklaraciji«.¹⁹⁵ Nepovoljan ishod Korošćeva razgovora sa Stadlerom bio je nadoknađen uspjehom kod bosansko-hercegovačkih franjevaca.¹⁹⁶

No, prije nego što su se bosansko-hercegovački franjevci javno izjasnili za »Svibanjsku deklaraciju«, došlo je do objavljivanja Stadlerove »Izjave« u »Hrvatskom Dnevniku« (20. studenoga 1917.).¹⁹⁷ »Izjavi« je bio nadodan relativno opširan, nepotpisani članak pod naslovom – »Na obranu hrvatstva!«, u kome se odbijao program »Svibanjske deklaracije« kao politički nerealan, a zalagalo se za takva rješenja koja će se temeljiti na zahtjevima iznesenim u »Izjavi«, odnosno isključivo na temelju hrvatskoga državnog prava.¹⁹⁸ Prva reakcija na objavljivanje »Izjave« bila je ostavka seniora Benkovića i Gavrića.¹⁹⁹ Njihov odlazak iz uredništva »Hrvatskog Dnevnika« bio je logičan korak s obzirom na to da je Seniorat pristao uz »Svibanjsku deklaraciju«.

Nadbiskupova je »Izjava« odmah izazvala burne reakcije u tadašnjoj javnosti. No malo je tko od tadašnjih političara vjerovao da je vrhbosanski nadbiskup stvarni autor »Izjave«, koja je nosila njegov potpis. Stilizacija »Izjave« i »popratnog članka« ukazivali su na mogućnost da je njihov sastavljač bio dr. Ivo Pilar.²⁰⁰

Odmah nakon što je Stadlerova »Izjava« ugledala svjetlo dana, vodstvo Seniorata u Zagrebu oštro je na nju reagiralo. Odbacivši njezin politički sadržaj kao neprihvatljiv, seniori su se, ipak, ogradili od otvorenog napada na nadbiskupa.²⁰¹

¹⁹¹ A. BENKOVIĆ, »Moja sjećanja od god. 1914. do godine 1918.«, u: Ivan MUŽIĆ, *Pavelić i Štepinac*, Split, 1991., 113.

¹⁹² B.[onifac] BADROV, »Odjek svibanjske deklaracije u Bosni«, *Franjevački Vijesnik*, Sarajevo, 35/1928., br. 12, 360.

¹⁹³ »Izjava dra Korošca u Sarajevu«, *HO*, 16/1917., br. 209, 1.

¹⁹⁴ B. BADROV, *nav. dj.*, 361.

¹⁹⁵ O Stadlerovu držanju prema »Svibanjskoj deklaraciji« vidi: Z. MATIJEVIĆ, »'Izjava' vrhbosanskog nadbiskupa dr. Josipa Stadlera iz studenoga 1917. godine«, *ČSP*, 31/1999., br. 1, 60–63.

¹⁹⁶ »'Izjave' bosanskih i hercegovačkih franjevaca u prilog 'Svibanjskoj deklaraciji'« vidi u: F. ŠIŠIĆ, *nav. dj.*, 107–108.

¹⁹⁷ *Hrvatski Dnevnik* (dalje: *HD*), Sarajevo, 12/1917., br. 263, 1. Sadržaj Stadlerove »Izjave« vidi u: Z. MATIJEVIĆ, »Izjava«, 64.

¹⁹⁸ »Na obranu hrvatstva!«, *HD*, 12/1917., br. 263, 1.

¹⁹⁹ A. BENKOVIĆ, *nav. dj.*, 115.

²⁰⁰ *Isto*. Zagrebački su seniori ustvrdili da je dr. Pilar iznudio Stadlerov potpis. (Vidi: »Atentat u Sarajevu«, *Novine*, 4/1917., br. 270, 2.)

²⁰¹ »Izjava«, *Novine*, 4/1917., br. 268, 1.

Svega nekoliko dana kasnije, 26. studenoga 1917., u Sarajevu je objavljena »Deklaracija Hrvata Bosne i Hercegovine«, čiji su potpisnici, među kojima se našlo i nekoliko seniora-»nacijonalaca« – msgr. Karlo Canka, tajnik nadbiskupa Stadlera, vlč. A. Benković, vlč. Dragan Čelik i vlč. I. Gavrić – izjavili kako se ne slažu s »Izjavom« te da »stoje nepokolebivo« uz »Svibanjsku deklaraciju«. ²⁰²

Otprilike u isto vrijeme kad je vlč. Korošec bio u Sarajevu, vlč. J. Ev. Krek došao je u Zagreb. U zagrebačkome franjevačkom samostanu održan je sastanak, na kojem su uz vlč. Kreka bili prisutni i seniori – P. Rogulja, vlč. J. Šimrak, dr. Ljubomir Maraković, Stjepan Barić, Josip Andrić – i neki drugi zasada neidentificirani pojedinci. ²⁰³ Vlč. Krek se pred svojim slušateljstvom sasvim otvoreno izjasnio za »jugoslavensku državu« izvan okvira Austro-Ugarske Monarhije: »Jugoslavija će biti sastavljena od svih krajeva, u kojima stanuju Slovenci, Hrvati i Srbi«. ²⁰⁴

Zamah »deklaracijskog pokreta« bio je takav da je bilo potrebno održati sastanak političara iz svih južnoslavenskih zemalja koje su bile u sklopu Monarhije. Sastanak je održan 2. i 3. ožujka 1918. u Zagrebu. Uz brojne političare, svjetovnjake i svećenike, raznih političkih uvjerenja, na sastanku je bio i senior-»nacijonalac« vlč. Šimrak. ²⁰⁵ Zagrebački je sastanak okončan »Zagrebačkom rezolucijom« u kojoj se kaže da je »nužna koncentracija svih stranaka i grupa, koje, stojeći na stanovištu narodnoga jedinstva, te oslanjajući se o načelo narodnoga samoodređenja, traže svoju narodnu nezavisnost i na demokratskim temeljima uređenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba«. ²⁰⁶

Valja primijetiti da je »Zagrebačka rezolucija« izostavila formulaciju o »hrvatskom državnom pravu«, što nije bio slučaj sa »Svibanjskom deklaracijom«. ²⁰⁷ Članovi HKS-a mogli su biti zadovoljni ovakvim razvojem stvari u odnosu na »Svibanjsku deklaraciju«, jer su oni mnogo prije nego drugi napustili klauzulu o ostanku hrvatskih, odnosno južnoslavenskih zemalja u sastavu Monarhije. ²⁰⁸

Ubrzo nakon donošenja »Zagrebačke rezolucije« došlo je u Zagrebu, 31. travnja 1918., do zajedničkog sastanka hrvatskih i slovenskih seniora. Na sastanak su došli svi članovi zagrebačkog Seniorata, iz Slavonije kapelan Franjo Pipinić i Ljuboslav (Ljubo) Kuntarić, iz Dalmacije predsjednik dalmatinskog Seniorata ²⁰⁹ Dragutin Bartulica i don Stanko Banić, iz Rijeke vlč. dr. Augustin Juretić, o. J. Tomac i vlč. Ladislav Šporer. Iz Slovenije je

²⁰² »Izjava Hrvata Bosne i Hercegovine«, *Novine*, 4/1917., br. 276, 1.

²⁰³ J. ANDRIĆ, »Sjećanja na dra Kreka. (K desetoj godišnjici smrti najvećeg slovenskog pučanina.)«, *SK*, za god. 1927., 44.

²⁰⁴ *Isto*, 46.

²⁰⁵ J. ŠIMRAK, »Neke uspomene«, 4. S. BUDISAVLJEVIĆ, *nav. dj.*, 40.

²⁰⁶ J. HORVAT, *Politička povijest*, 32. Cjelovit tekst »Rezolucije« vidi u: Ante PAVELIĆ [st.], *Stvaranje Narodnog Vijeća u Zagrebu. Na obljetnicu predaje Adrese I XII 1918*, Zagreb, 1935., 2.

²⁰⁷ Vlč. Šimrak je na sjednici zagrebačkog Seniorata, održanoj 4. ožujka 1918., prenio tvrdnju vlč. Korošca, izrečenu na zagrebačkom sastanku, da je »Svibanjska deklaracija« samo iz »taktičkih razloga onako stilizirana, pa ipak se niti u toj deklaraciji ne spominje nigdje okvir monarhije« (Građa, Zagrebački sastanak 2. i 3. III. 1918.).

²⁰⁸ J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 359.

²⁰⁹ Dalmatinski HKS je konstituiran u studenome 1913. kao sekcija HKAD-a »Pavlinović«. (»Hrvatski katolički seniorat u Dalmaciji«, *Novine*, 4/1917., br. 47, 2.)

stiglo sedam seniora. Prisutni su u potpunosti odobrili odluku nedavno održane izvanredne sjednice zagrebačkog Seniorata, na kojoj je sudjelovao i biskup Mahnić, da se niti jednome senioru ne dopušta javno istupanje protiv »Svibanjske deklaracije«. Taj je zaključak implicite značio da se članovi obaju Seniorata trebaju angažirati oko promicanja deklaracijske politike.²¹⁰

U hrvatskim zemljama »deklaracijski pokret« doseže svoj vrhunac gotovo točno na prvu godišnjicu objavljivanja »Svibanjske deklaracije«. U svibnju 1918. biskup Mahnić započinje objavljivati seriju svojih članaka u »Novinama«, a radi obrane »Deklaracije« i promicanja u njoj iznesenih ideja.²¹¹

U obrani »Svibanjske deklaracije« biskup Mahnić se, kako sam kaže, poslužio »svrhunarskim razlogom«. Naime, on je očekivao pozitivan razvoj događaja glede uspostave crkvenog jedinstva između Katoličke Crkve i pravoslavlja na Balkanu, ali i na slavensko-me pravoslavnom Istoku. Biskup je upravo u tom kontekstu vidio posebnu ulogu hrvatskog naroda: »Stojimo na pragu nove dobe. Težište svjetovne politike prelazi od Zapada na Istok; a tu, kako pokazuju svi znakovi, n[a]mijenjena je hrvatstvu uloga nalik na onu, što se označava riječima 'antemurale christianitatis'. Otvaraju nam se novi vidici [...]. Njiva na Istoku dozrijeva. A tko će biti prvi, koga će Gospodar poslati na katoličku žetvu istočne njive, ako ne opet narod hrvatski, koji neposredno međaši s Istokom, koga uz to s istočnim narodima vežu veze krvi i jezika? Evo narode hrvatski, na naumu Providnosti, u savjetu je Trojednog Boga zaključeno, da preuzmeš među rođenom braćom, koja bijahu krivnjom kobnih slučajeva kroz tisuću godina podijeljena, poslanstvo ujedinjenja«.²¹²

Premda su politički i ideološki protivnici biskupa Mahnića upravo te njegove riječi koristili kao najočitiiji dokaz postojanja »prozelitskih težnji« unutar Katoličke Crkve,²¹³ ovdje se ipak radilo o praktičnoj primjeni »ćirilo-metodske ideje«, odnosno nastojanja oko jedinstva kršćanskih crkava na Istoku i na Zapadu.

U posljednjem iz serije članaka objavljenih u »Novinama«, biskup Mahnić je najodlučnije odobrio pristajanje Seniorata uz »Svibanjsku deklaraciju«.²¹⁴

Pobrkavši u svojoj obrani »Svibanjske deklaracije« politiku i religiju, Mahnić se sam doveo u položaj da ga se moglo optuživati za zlorababu katoličke vjere u političke svrhe, a to se uobičajeno naziva(lo) – klerikalizam. No ako je tada u Hrvatskoj bilo klerikalizma, onda je on mogao biti samo u funkciji stvaranja jugoslavenske države, dakle – **jugoslavenski klerikalizam**.

²¹⁰ »Sastanak hrvatskih i slovenskih senijora u Zagrebu«, *SV*, 2/1918., br. 1, 42.

²¹¹ Vidi: A. MAHNIĆ, »Jugoslavenstvo i katolicizam«, *Novine*, 5/1918., br. 104, 1; ISTI, »Liberalizam, dualizam i centralizam – evo naših grobara!«, *isto*, br. 104, 1.; ISTI, »Zvanje hrvatskog naroda«, *isto*, br. 108, 1; ISTI, »Politika hrvatskih katolika«, *isto*, br. 109, 1.

²¹² A. MAHNIĆ, »Zvanje hrvatskog naroda«, 1.

²¹³ Vidi: V. Novak, *nav. dj.*, 54–65; Milan STANIĆ, *Neprijateljska politika Vatikana prema Hrvatima*, Zagreb, 1948., 13.; *Vatikan i Jugoslavija. (Odnos Vatikana prema južnoslovenskim narodima do kraja prvog svjetskog rata)*, I deo, Beograd, 1953., 167.

²¹⁴ »Stoga se po našem sudu odvažni istup našeg 'Hrvatskoga katoličkoga senijorata' za politički pravac, određen svibanjskom deklaracijom, može najodlučnije odobriti [...]« (A. MAHNIĆ, »Politika hrvatskih katolika«, 1).

U hrvatskoj političkoj javnosti Mahnićevi su članci i u njima iznešena argumentacija u prilog »Svibanjskoj deklaraciji« naišli, osim na odobravanje istomišljenika, i na dvostruko osporavanje. Osporavanja su došla iz krugova hrvatske liberalne inteligencije, okupljene oko zagrebačkog časopisa »Hrvatska Njiva«, ali i od katoličkog svećenika popa Stipe pl. Vučetića, pravaša »frankovačke« orijentacije. Glavna optužba iznesena u »Hrvatskoj Njivi«, protiv biskupove obrane »Svibanjske deklaracije« glasila je: »Mahnićevo 'poslanstvo ujedinjenja', zapravo [je] rimski Drang nach Osten [...]! To je politika [...] koja se samo pokazuje jugoslavenskom, da bolje uspije, a u stvari je oružje vatikanske propagande za pokatoličenje Balkana!«²¹⁵ Na napadaj »Hrvatske Njive« uzvratilo je vlč. J. Šimrak tvrdnjom da je »rimski [vatikanski] Drang nach Osten« samo – »vjetrenjača«.²¹⁶

Napadi na Mahnićevo zauzimanje za »Svibanjsku deklaraciju« iz hrvatskih liberalnih krugova nisu nikoga posebno iznenadili, ali je zato pisanje popa S. pl. Vučetića bilo neočekivano oštro. On je u »frankovačko«-pravaškoj »Hrvatskoj« objavio, u više nastavaka, članak »Značaj jugoslavenske propagande«.²¹⁷ Raščlanivši Mahnićeve argumente iznesene u prilog »Svibanjskoj deklaraciji«, pop Vučetić je odmah konstatirao da je biskup prešao preko »hrv.[atskoga] državnoga prava, kao preko nimalo vrijedne stvari«.²¹⁸ Mahnićevo neopreznu tvrdnju da hrvatski narod kao katolički narod ima »posebnu zadaću« od Boga glede istočnih pravoslavnih Slavena, tj. da ih privede crkvenom jedinstvu, on je ocijenio kao teološki neprihvatljivu – jer »posebnih zadaća **pojednim narodima** naredjenih **od Boga nema**«.²¹⁹ Završavajući svoju neumoljivu kritiku Mahnićeve apologije »Svibanjske deklaracije«, pop Vučetić je napisao: »Rasprava dra. A. Mahnića jest jugoslavenska ideologija bez stvarnih i zbiljnih osnova, kadra naš hrvatski narod dovesti do katastrofe«.²²⁰

Seniori su nastojali diskreditirati pisanje popa Vučetića tvrdnjom da se njegov čitav rad »sastojao u fanatičkom i nesvijesnom vikanju, u bijesnom i nepromišljenom napadanju«, te da on »nije u svijet bacio nijedne suvisle misli, a da i ne govorimo o idejama«.²²¹

Potkraj Prvoga svjetskog rata vojno-politička situacija u južnoslavenskim zemljama Monarhije postajala je sve nepovoljnija za tadašnje vlasti. Osim vojnih pobuna i dezerterstva, te pojave »zelenog kadra«, i seljaštvo se sve više radikaliziralo u zahtjevima za promjenom svoga nepovoljnog položaja. Svi ti čimbenici znatno su pridonosili pokretu »narodne koncentracije« političkih snaga neovisno o njihovoj stranačkoj pripadnosti.²²²

²¹⁵ J.[uraj] D.[EMETROVIĆ], »Klerikalizam i narodno jedinstvo«, *Hrvatska Njiva*, Zagreb, 2/1918., br. 32, 552.

²¹⁶ Dr. B.[OHAČEVSKI] K.[osta] [J. Šimrak], »Rimski Drang nach Osten – vjetrenjača«, *Novine*, 5/1918., br. 191, 2–3.

²¹⁷ Vidi: *Hrvatska*, 1918., br. 2074, 1; br. 2075, 1; br. 2076, 2; br. 2077, 1; br. 2080, 1; br. 2081, 1; br. 2082, 1; br. 2083, 1; br. 2084, 1.

²¹⁸ S. VUČETIĆ, »Značaj jugoslavenske propagande«, br. 2074, 1.

²¹⁹ *Isto*, br. 2082, 1.

²²⁰ *Isto*, br. 2084, 1.

²²¹ »Napadaj popa Stipe Vučetića«, *Novine*, 5/1918., br. 147, 1.

²²² Ivo BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika*, Zagreb, 1988., 126–127.

Smatrajući »Svibanjsku deklaraciju« ionako »narodnim«, a ne stranačko-političkim programom, Seniorat, predvođen P. Roguljom i vlč. J. Šimrakom, ali i drugima, već se relativno rano počeo zauzimati za opću »narodnu koncentraciju«. ²²³ U svrhu njezina ostvarenja bilo je nužno suspendirati sve razlike koje bi mogle priječiti ostvarenje zajedničke akcije. Razni politički čimbenici, u nastojanju da potvrde svoj autoritet uoči općeg rasula koje je zahvatilo Monarhiju, krenuli su s ujedinjavanjem unutar regionalnih predstavničkih tijela, najprije u Dalmaciji (Split, 2. srpnja 1918.), zatim u hrvatskom Primorju i Istri (Sušak, 14. srpnja 1918.), da bi konačno, za austrijski dio države, osnovali u Ljubljani Narodno vijeće (16. kolovoza 1918.). U Hrvatskoj i Slavoniji događaji su krenuli istim smjerom. ²²⁴

Na godišnjoj skupštini HKS-a za Dalmaciju, održanoj 11. srpnja 1918., jednoglasno je prihvaćena rezolucija u kojoj stoji da će tamošnji seniori »podupirati svaki rad za narodnu koncentraciju, kojemu je svrha, da narod privede k ostvarenju države Hrvata, Srba i Slovenaca«. ²²⁵ Nešto kasnije, 30. kolovoza 1918., u Zagrebu je održan sastanak seniora iz svih hrvatskih krajeva. Seniori, među kojima je bio i biskup Mahnić, raspravljali su o stvaranju »sebi potrebit[e] orijentacij[e] u sadašnjoj zamršenoj, ali za egzistenciju našeg naroda toli važnoj dobi«. ²²⁶ Zaključeno je da seniori porade »u smjeru narodne koncentracije i samoodređenja svih Jugoslavena«. ²²⁷ Prisutni su, također, smatrali potrebnim još jednom naglasiti svoju samostalnost i posebnost u odnosu na druge tada postojeće hrvatske političke organizacije. ²²⁸

Nakon vijećanja, koja su održana u Zagrebu 5. i 6. listopada 1918., politički predstavnici hrvatskih, slovenskih i srpskih stranaka, odlučnih na putu ostvarenja samostalne južnoslavenske države, osnovali su Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. ²²⁹ Kako je bilo potrebno da u Narodnom vijeću budu zastupljeni svi južnoslavenski krajevi Monarhije i sve političke skupine, sklopljen je sporazum da regionalna narodna vijeća u Ljubljani, Splitu, Sarajevu ²³⁰ i Subotici pošalju svoje predstavnike u zagrebačko Narodno vijeće. ²³¹ Osim članova Seniorata – vlč. J. Šimraka (zamjenik: P. Rogulja), don. S. Banića i vlč. Ferde Rožića – u Narodnom je vijeću bilo i nekoliko katoličkih svećenika koji nisu bili

²²³ Dr. B. K., »Narodna koncentracija«, *Novine*, 5/1918., br. 135, 1. Opširnije o »narodnoj koncentraciji« vidi u: S. BUDISAVLJEVIĆ, *nav. dj.*, 44–49; Bogdan KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb, 1989., 155–244.

²²⁴ I. BANAC, *nav. dj.*, 127.

²²⁵ »Glavna skupština 'Hrv.[atskoga] kat.[oličkog] Seniorata u Dalmaciji'«, *Novine*, 5/1918., br. 151, 3. Vidi: S. BUDISAVLJEVIĆ, *nav. dj.*, 44.

²²⁶ »Naš sastanak«, *SV*, 2/1918., br. 3, 61.

²²⁷ *Isto*.

²²⁸ *Isto*. »Nijedan senior ne smije stupiti u nijednu sadanju političku stranku« (*isto*).

²²⁹ B. KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Zagreb, 1977., 40–47; ISTI, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 213–244; I. BANAC, *nav. dj.*, 127. Franjo TUĐMAN, *Hrvatska u monarhijskoj Jugoslaviji 1918.–1941., Knjiga prva 1918.–1928.*; Zagreb, 1993., 219–222; S. BUDISAVLJEVIĆ, *nav. dj.*, 121–133.

²³⁰ Senior msgr. Karlo Cankar bio je član Glavnog odbora Narodnog vijeća Bosne i Hercegovine. (Nusret ŠEHIĆ, *Bosna i Hercegovina 1918.–1925. – privredni i politički razvoj*, Sarajevo, 1991., 12, bilj. 14.)

²³¹ I. BANAC, *nav. dj.*, 128.

seniori.²³² Na prijedlog seniora Šimraka osnovan je Središnji odbor Narodnog vijeća, kome je prethodio »poslovni odbor«. On je bio član obaju tih izvršnih tijela.²³³ Odlukom Središnjeg odbora vlč. Šimrak postavljen je za »kancelara« Narodnog vijeća.²³⁴

Osim već spomenutih seniora, u rad Narodnog vijeća uključili su se i mnogi pripadnici HKP-a. U odsudnim danima nestajanja Monarhije i stvaranja Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, prostorije HKAD-a »Domagoj« u Zagrebu »imale su izgled karsarne, jer su bile pune oružja, dok je priličan broj domagojaca sudjelovao u raznim najtežim službama Narodnog Vijeća«.²³⁵

Za Seniorat je Narodno vijeće bilo samo »revolucionarna vlada«, koja vodi poslove dok si »narod ne stvori ustav i izabere pravu pučku vladu«.²³⁶

Hrvatski državni Sabor je na svojoj sjednici od 29. listopada 1918. prekinuo sve državno-pravne odnose s Austro-Ugarskom Monarhijom. Sabor je, na ovoj za dugo vremena posljednjoj sjednici, prihvatio prijedlog o prijenosu svih svojih ovlasti na novoosnovano Narodno vijeće.²³⁷

Rad Narodnog vijeća nije prošao bez trzavica između liberalno orijentiranih hrvatskih političara i skupina, te katoličkih seniora-»nacionalaca«, koji su se s njima našli na zajedničkom poslu stvaranja jugoslavenske državne zajednice. Na prijedlog Odjeljenja za bogoštovlje i nastavu, Narodno vijeće je u studenom 1918. izdalo naredbu o zabrani obitavanja pripadnika isusovačkog reda u Hrvatskoj i Slavoniji.²³⁸ Naredba nije stupila na snagu zahvaljujuću, navodno, samo odlučnom protivljenju vlč. J. Šimraka.²³⁹

Najvažnija sjednica Središnjeg odbora Narodnog vijeća održana je 23./24. studenoga 1918. u Zagrebu. Na toj je sjednici odlučeno o hitnom ujedinjenju s Kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom. Odbor je izabrao delegaciju od 28 članova, koja je dobila nalog da provede organizaciju nove države, a u sporazumu sa srbijanskom vladom i svim srbijanskim i crnogorskim političkim strankama.²⁴⁰ U delegaciju je, na prijedlog S. Budisavljevića, izabran i vlč. J. Šimrak.²⁴¹

Na toj noćnoj sjednici za riječ se javio i senior Šimrak, koji je, između ostaloga, govorio i o »narodnom jedinstvu« Hrvata, Slovenaca i Srba. Ustvrdio je da je ono – »temelj naše

²³² Jedan od njih – fra Didak Buntić – imao je zanimljivo mišljenje o seniorima: »Mene bi više privlačilo Vaše društvo, kad bi u njem bilo više stalnosti nego gorljivosti. U svakom slučaju ja Vam ne mogu priznati isključivi monopol patriotizma u radu za narodnu sreću, dobrobit i blagostanje« (Oton KNEZOVIĆ, *Život i rad fra Didaka Buntića*, Zagreb, 1938., 111–112).

²³³ B. KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske*, 53.

²³⁴ ISTI, *Hrvatska u prvom svjetskom ratu*, 233.

²³⁵ M. M.[ATULIĆ], »Domagoj za vrijeme rata (God. 1916.–1918.)«, *Luč*, 17/1921., br. 2, 61.

²³⁶ »Naša politika. Što hoćemo«, *SN*, 1/1918., br. 1, 1.

²³⁷ I. BANAC, *nav. dj.*, 128.

²³⁸ Tekst naredbe vidi u: V. NOVAK, *nav. dj.*, 77.

²³⁹ Ante KRMPOTIĆ, Depolitizacija katoličkog laičkog pokreta i misteriji Velimira Deželića, mlađeg, *Hrvatska*, 1/1994., br. 3–4, 119.

²⁴⁰ I. BANAC, *nav. dj.*, 135.

²⁴¹ Ivan PERŠIĆ, »Furtimaši«, *Hrvat*, Zagreb, 1/1919., br. 51, 1.

[seniorske] narodne politike i aksiom našeg političkog rada«. ²⁴² Prema njegovu mišljenju, politika »narodnog jedinstva« trebala je »kroz dvije, tri generacije« rezultirati stvaranjem »jedinštenog naroda«. ²⁴³

Na sjednici Središnjeg odbora, održanoj 26. studenoga 1918., odlučeno je da se već sutradan otputuje u Beograd. Toj je sjednici prisustvovao i senior Rogulja, koji se tome usprotivio. On je, navodno, »dokazivao da tome nije vrijeme, jer da u Beogradu nema srpske skupštine«, s kojom se jedino moglo pregovarati o državnom ujedinjenju. ²⁴⁴

Narodno vijeće svojoj je delegaciji dalo »Naputak« ²⁴⁵ – od suvremenika duhovito nazvan »viaticum« – na temelju kojeg je trebalo voditi pregovore u Beogradu. Međutim, on nije odigrao ulogu koju su mu namijenili njegovi sastavljači – ostao je neiskorišten u džepu seniora Šimraka. ²⁴⁶

Odmah nakon dolaska u Beograd, 28. studenoga 1918., članovi delegacije započeli su s pripremama za provedbu državnog ujedinjenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba, te Kraljevine Srbije i Kraljevine Crne Gore. Između ostalog oni su, izgleda, uredili i »stalnu poslovnu kancelariju« kojoj je na čelo postavljen vlč. Šimrak. ²⁴⁷ Dan prije svečanog proglašenja državnog ujedinjenja južnoslavenskih naroda (bez Bugara) i nastanka Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, regent Aleksandar Karađorđević primio je u posebnu audijenciju vlč. Šimraka. Prema novinskim vijestima, razgovarali su o svim političkim, socijalnim i kulturnim pitanjima. Vlč. Šimrak je iz razgovora dobio »čvrsto uvjerenje [...], da hrvatski katolici mogu s pouzdanjem gledati u budućnost«. ²⁴⁸

Nekoliko dana kasnije, 6. prosinca 1918., delegati Narodnog vijeća izabrali su »uži odbor«, koji je ostao i dalje u Beogradu »radi sastava zajedničkog ministarstva«. ²⁴⁹ U Odbor je izabran i senior Šimrak. ²⁵⁰

Nestankom Austro-Ugarske Monarhije i stvaranjem prve južnoslavenske državne zajednice – Kraljevine SHS/Kraljevine Jugoslavije – južnoslavenska politika Roguljine skupine unutar Seniorata doživjela je svoj trijumf. Krug seniora-»integralaca«, koji se relativno dugo suprotstavljao Roguljinim koncepcijama, bio je prisiljen odustati od svojih stajališta. Dapače, dotadašnji žestoki osporavatelji počeli su »živo surađivati« i zauzimati »prva mjesta« u svim akcijama predvođenim Senioratom. ²⁵¹

²⁴² Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond Narodnog vijeća. Zapisnik sjednice Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS od 23. XI. 1918.; kut. 1.

²⁴³ *Isto.*

²⁴⁴ »Govor predsjednika H[rvatske] P[učke] S[tranke] Stj.[epana] Barića«, *SN*, 3/1920., br. 39, 1.

²⁴⁵ »Naputak« je predstavljao kompromis između centralističkoga i federalističkoga uređenja zajedničke države. (Vidi: I. BANAC, *nav. dj.*, 135.) Tekst »Naputka« vidi u: Trpimir MACAN, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1999., 347.

²⁴⁶ J. HORVAT, »Zapisci iz nepovrata. Kronika okradene mladosti 1900–1919.«, u: *Rad JAZU*, Zagreb, 1983., br. 400, 144.

²⁴⁷ »Kancelarija Nar.[odnog] Vijeća S[lovenaca,] H[rvata i] S[rba]«, *NP*, 1/1918., br. 14, 3.

²⁴⁸ »Audijencija dra. Šimraka«, *NP*, 1/1918., br. 15, 1.

²⁴⁹ »Odbor za sastav zajedničkog ministarstva«, *NP*, 1/1918., br. 21, 1.; B. KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske*, 251.

²⁵⁰ *Isto.*

²⁵¹ A. GUBERINA, *nav. dj.*, 4.

Opći optimizam, koji je zahvatio Seniorat, u pogledu perspektivne budućnosti katoličanstva u novonastaloj državi, treba sagledati i u svjetlu iluzije da će u njoj »doći do prevage katoličkog elementa«.²⁵²

S takvom varljivom perspektivom, Seniorat je krenuo u novu fazu svoga unutarnjeg razvitka i djelovanja.

Reorganizacija Hrvatskoga katoličkog seniorata (1917.–1919.)

Nastankom Kraljevine SHS stvoreno je povoljno ozračje za definitivnu prevagu Roguljinih ideja u Senioratu. Takav razvoj događaja predosjećao se već nekoliko posljednjih mjeseci agonije Austro-Ugarske Monarhije. U tim je odlučujućim danima rad u seniorskim organizacijama dosegnuo svoj vrhunac. Rogulja i njegovi istomišljenici bili su uvjereni da je došlo njihovo vrijeme te da sve ovisi o njihovoj vlastitoj organiziranosti. Jedan od prvih koraka koji je trebalo napraviti bila je reorganizacija Seniorata. Rad na reorganizaciji te elitne organizacije dijela katoličke laičke inteligencije i dijela katoličkog svećenstva započeo je sredinom 1918., ali su neke predradnje učinjene još 1917. godine.

Dotadašnji stupanj organiziranosti HKP-a trebao je biti polazna točka za stvaranje planova o budućem radu Seniorata. Zaključivši da je HKS još uvijek neorganiziran, bilo je po sve prirodno da se krene s njegovim novim ustrojem. Dotada seniorska organizacija nije bila organizirana po teritorijalnom principu, jer su Banska Hrvatska i Dalmacija bile državno-pravno odijeljene, nego je svaki član Seniorata bio senior određenog HKAD-a. Budući da je prvi korak u stvaranju nove čvrste organizacije HKS-a – na teritorijalom načelu – trebao biti pravilnik, dogodilo se da su nastala odvojena pravila: za dalmatinski i banovinski Seniorat.

Seniori u Banskoj Hrvatskoj izradili su svoja pravila u drugoj polovici 1917. godine.²⁵³ Kao što se moglo i očekivati, tim su pravilima najveći otpor pružali seniori iz Slavonije (đakovački krug). Naime, većina je slavonskih seniora bila za to da oni imaju posebni seniorat s posebnim pravilima, tj. isto kao i HKS u Dalmaciji. Zagrebačko vodstvo Seniorata nije se s tim složilo.²⁵⁴ Zauzeto je stajalište da se posebnosti pojedinih seniorskih organizacija mogu urediti osnivanjem »okružnih seniorskih zborova«, koji su u svojim lokalnim stvarima trebali biti »autonomni«.²⁵⁵ Nesuglasice u tom pitanju postale su bespredmetne onog časa kada je tadašnja hrvatska zemaljska vlada odbila potvrditi nova pravila Seniorata.²⁵⁶ Tako je pitanje pravila HKS-a ostavljeno za bolja vremena. Iako su banovinski seniori bili bez potvrđenih pravila, to im nije smetalo u nastojanju da se njihova organizacija što uspješnije uredi na temelju okružnih seniorskih zborova. Poslovnik zagrebačkog seniorskog zbora trebao je poslužiti ostalim seniorima kao uzor za uređenje njihove

²⁵² I. MUŽIĆ, *Hrvatska politika*, 192.

²⁵³ Vidi: »Pravila 'Hrvatskog Katoličkog Seniorata' za Banovinu«, *SV*, 1/1917., br. 1, 6–8.

²⁵⁴ »Pravila banovinskog Senijorata«, *SV*, 1/1917., br. 2, 25.

²⁵⁵ *Isto*.

²⁵⁶ »Pravila 'Hrv.[atskoga] kat.[oličkog] Senijorata za Banovinu'«, *SV*, 2/1918., br. 1, 37.

vih zborova.²⁵⁷ On je trebao biti zamjena za nepotvrđena pravila i sredstvo za čvršće organiziranje članova Seniorata. Srećom po Seniorat, Poslovníku nije bilo suđeno da dulje vrijeme nadomješćuje pravila. Već početkom 1918., hrvatska je vlada počela potvrđivati pravila novoosnovanih društava. Seniorima je to bio znak da i oni ponovno podnesu svoja banovinska pravila vladi na odobrenje.²⁵⁸

Prije nego što je bilo riješeno pitanje pravila HKS-a, sami su seniori držali da im je osnivanje okružnih seniorskih zborova – »najpreča dužnost«.²⁵⁹ Do sredine 1918. postojali su okružni zborovi u Zagrebu, Rijeci i Požegi. Istodobno se radilo na osnivanju novih okružnih seniorskih zborova.²⁶⁰

Zagrebački seniorski okružni zbor, u kome su Rogulja i njegovi istomišljenici imali najjače uporište, bio je najstariji od svih hrvatskih katoličkih seniorskih zborova, te je sredinom 1918. imao 30 članova.²⁶¹ Prvenstvo zagrebačkoga okružnog seniorskog zbora odražavalo se i u tome što se zahtijevalo da »okružni zborovi treba da budu jednolični [tj. uređeni prema uzoru na zagrebački zbor] po svim našim krajevima«.²⁶²

Bez obzira na to što u ovoj fazi reorganiziranja HKS-a još nisu postojala jedinstvena pravila ove organizacije, ona je dobivala sve čvršći centralizirani oblik. Namjera da se rad seniora uredi na temelju okružnih zborova, a ne po pokrajinama, jasno je ukazivala da je konačni cilj – jedinstveni Seniorat.²⁶³

Na sastanku Seniorata održanom 30. kolovoza 1918. namjeravalo se provesti »konačno izgrađenje jedinstvene organizacije senijora iz svih hrv.[atskih] krajeva«.²⁶⁴ Posebno izabrani odbor sastavio je »Pravila« (poslovník) HKS-a. Svi prisutni seniori, uključujući i sve predstavnike pokrajinskih seniorata, prihvatili su ta pravila »kojima ima biti uređen unutarnji život naše organizacije«.²⁶⁵ Osim »Pravila«, bilo je nužno da svaki okružni seniorski zbor izradi i svoj vlastiti poslovník.²⁶⁶

Posao oko organiziranja seniorskih zborova nije uvijek tekao onako kako se to željelo. U više tadašnjih kotareva u Hrvatskoj još ni početkom 1919. mnogi seniori nisu bili organizirani prema načelu okružnih seniorskih zborova. Osim toga, već se tada pokazalo da sav katolički kler neće pristati uz Seniorat – »Neka ide [svećenstvo] svojom stazom naprijed; mi ćemo da pobijedimo i pored njih, a njih će stići njihov udes«.²⁶⁷

Radi što bržega i što uspješnijeg okončanja rada na osnivanju seniorskih okružnih zborova, Tajništvo HKS-a uputilo je napatuk svim seniorskim okružnim zborovima i svim se-

²⁵⁷ Vidi: »Okružni senijorski zborovi«, *SV*, 1/1917., br. 2, 25–26.

²⁵⁸ »Pravila 'Hrv. kat. Senijorata za Banovinu'«, 37.

²⁵⁹ »Osnivanje okružnih senijoratskih zborova«, *SV*, 2/1918., br. 2, 51.

²⁶⁰ *Isto*, 51–52.

²⁶¹ »Iz zagrebačkoga okružnog zbora«, *SV*, 2/1918., br. 1, 45.

²⁶² P.[avao] J.[ESIĆ], »Okružni senijorski Zborovi«, *SV*, 2/1918., br. 3, 71.

²⁶³ Dr. Gj.[uka] K.[UNTARIĆ], »Senijori u pokrajini«, *SV*, 2/1918., br. 2, 49.

²⁶⁴ »Naš sastanak«, 61.

²⁶⁵ Vidj: »Poslovník«, *SV*, 2/1918., br. 3, 72–73.

²⁶⁶ »Poslovník požeškoga okružnog zbora«, *SV*, 2/1918., br. 4, 86.

²⁶⁷ Đ. KUNTARIĆ, »Organizacija okružnih zborova«, *SV*, 3/1919., br. 1, 7.

niorima koji se još nisu bili uključili u rad nekog zbora.²⁶⁸ U naputku je jasno izraženo nastojanje da se provede što jača centralizacija Seniorata: »Zahtjevamo od svakoga seniora, da stoji u što užoj i *neprestanoj* vezi sa senijoratom u Zagrebu bilo pojedinačno, bilo preko svoga okružnoga zbora.«²⁶⁹

Shvaćajući važnost stabilnoga izvora financiranja svoje organizacije, zagrebački okružni zbor odlučio je da svaki član Seniorata daje redovite novčane doprinose, ovisno o tome kolika su mu primanja. To je bila neka vrsta »senijorskog poreza« koji je trebao biti upotrijebljen u propagandne svrhe.²⁷⁰ Ubrzo se pokazalo da će se ta zamisao dosta teško ostvariti.²⁷¹

Prijelomni trenutak u reorganizaciji Seniorata nastupio je sazivanjem Prve biskupske konferencije jugoslavenskoga katoličkog episkopata (Zagreb, 27.–29. studenoga 1918.). Sama konferencija i odluke donesene na njoj značili su usvajanje zajedničkog stajališta katoličkih biskupa prema mnogim tada aktualnim pitanjima za Katoličku Crkvu u Državi SHS, odnosno uskoro uspostavljenom Kraljevstvu SHS.²⁷² U četvrtoj točki zaključaka konferencije (nad)biskupi su rekli svoju riječ i o Senioratu: »Jugoslavenski katolički episkopat jednodušno odobrava gorljivost i rad žHrvatskog kat.[oličkog] seniorata' za katoličku stvar, pa želi, da seniorat u što tješnjoj svezi s Ordinarijima nastavi svoje djelovanje.«²⁷³ Nakon te izjave episkopata, Rogulja i njegova skupina seniora-»nacijonalaca« više se nisu morali obazirati na svoje dotadašnje protivnike u redovima Seniorata.

Ocijenivši da je rad oko reorganizacije HKS-a priveden kraju, vodstvo Seniorata se odlučilo na sazivanje sastanka seniora iz »svih krajeva naše domovine«.²⁷⁴ Na sastanku su trebala biti riješena, osim ostalih, i pitanja odnosa seniorskih okružnih zborova prema središnjici u Zagrebu, te osnutku – političke stranke.²⁷⁵

Sastanak je održan u Zagrebu 6. i 7. svibnja 1919. Prisustvovalo je 77 seniora, zajedno sa zastupnicima gotovo svih seniorskih okružnih zborova.²⁷⁶ Na tome dvodnevnom sastanku prvi je govorio tada aktualni predsjednik Seniorata V. Deželić ml. On je naglasio potrebu proširenja seniorske akcije na sva polja javnog života, nužnost što veće centralizacije u seniorskim redovima i »međusobnu intimnost senijora i čuvanje tajne o senijoratu i senijorskim akcijama«.²⁷⁷ Podržavši Deželića ml., svećenik Krešimir Pećnjak predložio je »zakletvu, po kojoj bi se imali svi senijori zavjeriti, da ne će iznositi ništa u javnost«.²⁷⁸

²⁶⁸ Vidi: »Svima senijorskim okružnim zborovima i senijorima, koji još nijesu u kojemu zboru!«, *SV*, 3/1919., br. 1, 8.

²⁶⁹ *Isto*.

²⁷⁰ »Naš 'porez'«, *SV*, 3/1919., br. 1, 9.

²⁷¹ »Naš 'porez'«, *SV*, 3/1919., br. 2, 31.

²⁷² O konferenciji vidi u: Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva u Hrvatskoj i stvaranje jugoslavenske države 1918–1921. godine«, u: *PP*, 5/1986., 21–22.

²⁷³ »Konferencija jugoslavenskog katoličkog episkopata«, *KL*, 69/1918., br. 49, 561–562.

²⁷⁴ »Sastanak svih senijora«, *SV*, 3/1919., br. 1, 8–9.

²⁷⁵ *Isto*, 9.

²⁷⁶ »Svibanjski sastanak svih senijora«, *SV*, 3/1919., br. 2, 27.

²⁷⁷ *Isto*.

²⁷⁸ *Isto*.

Tekst seniorske prisege glasi: »Zaklinjem se trojedinim Bogom, da ću kao tajnu čuvati sve, što se tiče Seniorata, Seniorski Vjesnik i njegov sadržaj. Obvezujem se na **bezuovjetnu** disciplinu cjelokupne organizacije i na vršenje dužnosti, što mi ih ova preporučuje, te izjavljujem, da se smatram potpuno odgovornim za sav svoj privatni i javni život i rad Seniorata.«²⁷⁹ Prisutni su seniori jednoglasno prihvatili zavjernicu. Pri svršetku prvoga dana sastanka raspravljalo se i o novom statutu Seniorata, koji je sastavio dr. Đuro Kuntarić.²⁸⁰

Sljedećeg dana, 7. svibnja 1919., održan je politički sastanak Seniorata, na kome je prisustvovao i zagrebački nadbiskup Bauer. Glavni zaključak bila je odluka o osnutku političke stranke – **Hrvatske pučke stranke**.²⁸¹ Na kraju sastanka prihvaćeni su i zaključci u 12 točaka. U 11. se točki kaže: »Nijedan senijor ne može biti član druge stranke do li [Hrvatske] pučke stranke.«²⁸²

Za Seniorat je bilo veoma važno prihvaćanje Statuta.²⁸³ Tim je činom definitivno provedena reorganizacija HKS-a. Prema novoprihvaćenom Statutu, Seniorat je postao centralizirana organizacija.²⁸⁴ Za većinu seniora nije bilo sporno što je njihova organizacija bila »povjerljiva« odnosno »tajna«. U kontekstu »apsolutn[e] tajnost[i] i povjerljivost[i]«²⁸⁵ Seniorata uvedena je obveza pisanog prisezanja na čuvanje seniorske tajne (Zavjernica).²⁸⁶ Radi redovitog funkcioniranja HKS-a osnovano je »središnje tajništvo« kao stalna institucija.²⁸⁷ Na temelju tog Statuta izabran je i novi Središnji odbor senijorata.²⁸⁸

Okončanje reorganizacije HKS-a potaknulo je P. Rogulju da objasni vezu između ove organizacije i katoličkog djelovanja u Kraljevini SHS. On je »vrhovni cilj«, koji je stajao pred Senioratom, izrazio na sljedeći način: »U naše je ruke postavio Gospod budućnost južnih Slavena, nama je dao, da preuzmemo providencijalnu zadaću hrvatskoga, srpskog i slovenskog naroda, glavni uzrok postojanja naše države. [Hrvatski] katolički pokret nosi

²⁷⁹ Nav. prema: NON QUIS, SED QUID, *nav. dj.*, 58–59.

²⁸⁰ »Svibanjski sastanak svih senijora«, 27.

²⁸¹ *Isto*. O nastanku i djelovanju Hrvatske pučke stranke vidi: Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike*.

²⁸² »Svibanjski sastanak svih senijora«, 28.

²⁸³ Vidi prilog.

²⁸⁴ »Organizacija Hrv.[atskoga] kat.[oličkog] senijorata«, *SV*, 3/1919., br. 2, 18.

²⁸⁵ U svrhu čuvanja svojih tajni od nepozvanih osoba, seniori su se koristili šiframa: »A« = centralno tajništvo; »P« = Hrvatska puča stranka; »T« = episkopat; »B« = biskup; »V« = Seniorat; »v« = pokrajinski Seniorat; »X« = seniorski okružni zbor; »Y« = zavjernica; »I« = banska Hrvatska (Banovina); »II« = Dalmacija; »III« = Bosna; »IV« = Hercegovina itd. (Izvjestaj velikog župana Zagrebačke oblasti Ministarstvu unutrašnjih dela, Odeljenje javne bezbednosti u Beogradu od 27. travnja 1929., br. 5761; Arhiv Jugoslavije, Beograd, Ministarstvo pravde Kraljevine Jugoslavije – versko odeljenje, br. fonda: 63, br. fasc.: 17.)

²⁸⁶ »Organizacija Hrv. kat. senijorata«, 19.

²⁸⁷ *Isto*.

²⁸⁸ Za predsjednika Središnjeg odbora senijorata izabran je V. Deželić ml., a za članove odbora: vlč. Stjepan Bakšić, S. Barić, Sofija Dušić, vlč. P. Jesih, P. Rogulja. U pokrajina su izabrani sljedeći seniori: u Hrvatskoj i Slavoniji: dr. Matija Belić, vlč. dr. Augustin Juretić, Đ. Kuntarić, S. Markulin, vlč. A. Živković; u Bosni i Hercegovini: dr. fra Dominik Mandić, Josip Perković, dr. Marko Rebac, Zvonimir Šprajcer; u Dalmaciji: don S. Banić i D. Bartulica; u Istri: dr. Ćiril Brajša. Za revizore su izabrani: za Hrvatsku i Slavoniju: vlč. M. Pavelić; za Bosnu i Hercegovinu: dr. fra Julijan Jelenić; za Dalmaciju: dr. Vladimir Cicak. Za pročelnika svih revizora izabran je vlč. K. Pećnjak. (»Centralni odbor senijorata«, *SV*, 3/1919., br. 2, 28.)

prvi najsnažnije *misao stvaranja jedne jedinstvene slavenske kulture na Jugu, misao ujedinjenja Crkava*. [...] Kroz sve naše nastojanje i politiku i religioznu i kulturnu i socijalnoekonomsku i državopravnu prolazi kao crvena nit ta ideja i ona daje glavni ton svemu senijorskomu radu. [...] Onda će istom i Srbin i Hrvat i Slovenac biti član jedne jedinstvene nacije, onda će Jugoslavija biti slobodnom domovinom novoga južnoslavenskoga naroda«. ²⁸⁹ To Roguljino »svrhunaravsko shvaćanje« državnog i narodnog ujedinjenja Južnih Slavena s izgledima za stvaranje zajedničke kulture i ujedinjenje dviju već tada gotovo tisuću godina odvojenih Crkava gotovo je u potpunosti odražavalo Mahnićeve ideje. Biskup Mahnić, koji je u vrijeme svibanjskog sastanka bio u internaciji u kapucinskom samostanu kod Frascatija u Italiji, ²⁹⁰ podržavao je takvo usmjerenje Seniorata »Bog nas je u svojoj mudroj providnosti na čudesni upravo način [...] zbio u jedno tijelo. *Osvanuo nam je veliki dan, a na nebu nam se ukaza znak s natpisom S[lovenci,] H[rvati i] S[rbi]. Narode moj, u ovom ćeš znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja, da ostanete na vijeke nerazdruživo ujedinjeni*«. ²⁹¹

Zaključak

Hrvatski katolički seniori, članovi ekskluzivne organizacije dijela katoličke laičke i svećeničke inteligencije, manifestirali su svoje prihvaćanje »južnoslavenske ideologije«, tj. ideje narodnoga jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odmah nakon svoga osnutka (1912.). Tijekom Prvoga svjetskog rata, HKS se, nakon što su u njemu prevladali seniori-»nacionalci«, djelatno angažirao na rušenju Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju zajedničke države južnoslavenskih naroda (Srba, Hrvata i Slovenaca te eventualno – Bugara). Nastanak Kraljevstva SHS predstavljao je trijumf u radu katoličkih seniora-»nacionalaca«, kojima se činilo da im novonastali državno-politički okvir pruža idealne mogućnosti za ostvarenje njihova »vrhovnog cilja« – vjerskoga i nacionalnog jedinstva Hrvata, Slovenaca i Srba.

²⁸⁹ P. ROGULJA, »Vrhovni cilj«, *SV*, 3/1919., br. 2, 17–18.

²⁹⁰ O slučaju internacije krčkog biskupa vidi u: Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 34–37.

²⁹¹ A. MAHNIĆ, »Sveta Stolica i Jugoslaveni«, *NP*, 2/1919., br. 265, 2.

PRILOG

Statut »Hrvatskog katoličkog senijorata«.

GLAVA I.

Članak I.

Temeljna načela i oblik organizacije.

§ 1.

»Hrvatski katolički senijorat« jest jedna jedinstvena kulturna organizacija senijora, kojoj je svrha, da u radu za rekristijanizaciju domovine ujedini sve senijore. Ova organizacija kao vrhovni forum organizovane katoličke akcije u domovini stvara ideologiju pokreta, te daje smjer svemu kulturno-socijalnom pa i političkom radu svojih članova. U svim pitanjima vjere i ćudoređa radi sporazumno i po uputama jugoslavenskog katoličkog episkopata i ako treba sv. Stolice.

Organizacija u svim stvarima ima čisto tajni značaj.

§ 2.

Da uzmogne što uspješnije i življe djelovati, dijeli se hrv. kat. senijorat (H. K. S.) u pokrajinske katoličke senijorate.

§ 3.

Pokrajinski su senijorati ovlašteni po načelu najšire samouprave sačiniti statute svoje organizacije unutar granica ovoga statuta. Pokrajinski senijorati ne mogu stvoriti ni jedan zaključak ni u jednom polju javnog djelovanja, koji bi se doduše i ticao pokrajinskog teritorija, ali bi protuslovio načelima, taktici i disciplini H. K. S.

§ 4.

Osnovne su jedinice H. K. S. organizacije okružni zborovi. Osnivaju se u svakom političkom (upravnom) kotaru gdje su tri prava senijora. Ovima je dužnost osnovati zbor ili zapreke saopćiti središnjem tajništvu. U svom lokalnom djelovanju imaju potpuno slobodne ruke. Središnjica je okružnih zborova pokrajinskog teritorija tajništvo pokrajinskog senijorata.

Ustanove § 3. vrijede i za okružne zborove.

Članak II.

Članstvo.

§ 5.

Pravim članom senijorata može postati samo onaj, koga primi središnji upravni odbor, a na prijedlog okružnog zbora putem pokrajinskog senijorata.

Primiti pak može:

1. svakoga proglašenog senijora priznatih hrvatskih i slovenskih katoličkih akademskih društava;

2. svakoga proglašenog svećenika priznatih bogoslovskih i redovničkih zborova;
3. svakoga učitelja ili učiteljicu, koji dokaže, da je nakon dovršenih učiteljskih škola i ne samo za svoga naukovanja bio članom koje priznate muške ili ženske katoličke, đačke organizacije, kroz dvije godine aktivno radio u katoličkom pokretu i živio katoličkim životom;
4. svakoga apsolviranog i usposobljenog đaka trgovačkih akademija, nautičkih i drugih strukovnih škola i viših zavoda, ako je za vrijeme svoga naukovanja bio članom priznate koje đačke katoličke organizacije ili ako nije takve bilo u to doba zasvjedoči, da je aktivno sudjelovao u katoličkom pokretu i živio katoličkim životom;
5. svakoga, komu ne dostaju uvjeti t. 1.–4., a istaknut je i agilan radnik u katoličkom pokretu i odlikuje se svojim katoličkim životom (adoptirani senijori).

Središnji upravni odbor nije dužan navesti nijednog razloga, s kog ne može izvjesnu osobu primiti za člana H. K. S.

Nitko ne može biti članom pokrajinskog seniorata, ako nije članom H. K. S.

§ 6.

Svaki je član dužan dostaviti predsjedniku seniorata u roku od 14 dana nakon primljene obavijesti o primitku u članove, pismeno vlastoručno potpisanu zavjernicu, kojom se obvezuje na bezuvjetnu disciplinu cjelokupne organizacije, vršenje dužnosti, čuvanje tajne, – ovo i u slučaju istupa iz H. K. S., – te podjedno izjavi, da se smatra potpuno odgovornim za svoj javni i privatni život i rad H. K. S.

Dužnost je svakog senijora kao funkcionara ili člana bilo kakvog inog udruženja raditi prema intencijama H. K. S. u tom društvu. U ime upisnine svaki član ima platiti K 10.- i godišnje članarine K. 48.-. Odbor je vlastan pojedince riješiti dužnosti plaćanja članarine. Propust dužnosti spom. u 1. al., smatra se nakon jednokratnog opetovanog poziva po središnjem tajništvu istupom iz H. K. S.

Ustanove § 6. imadu natražnu snagu. Središnje se tajništvo ovlašćuje, da ih provede.

Članak III.

Pokrajinski senijorati.

§ 7.

A) P r a v a:

1. na svakih načetih 30 članova birati po načelu proporcija u središnji upravni odbor po jednog odbornika;
2. glavnoj skupštini H. K. S. reprezentativno po naročito opunomoćenim delegatima pregledati predloge pokrajinskog seniorata;
3. minoritetnog votuma, koji pripada jedino za naročite predloge opunomoćenim delegatima pokrajinskih seniorata i okružnih zborova i to samo onda, ako je votum prijavljen odmah nakon proglašenog rezultata glasanja. U tom slučaju opunomoćeni delegati imenuju dva, a skupština bira dva člana obraničkog suda, kojemu bira petoga kao predsjednika skupština. Obranički sud odlučuje bezprizivno za sve stranke.

Minoritetni votum ne pripada pojedincima.

4. sva prava, koja uopće izvire iz društvenog odnošaja.

B) **D u ž n o s t i:**

1. prije glavne skupštine H. K. S. držati svoju pokrajinsku skupštinu;
2. pokrajinsko je tajništvo dužno mjesečno bar jednom izvijestiti središnje tajništvo o svem radu i akcijama, kao i o okružnim zborovima na svom teritoriju;
3. polovicu članarine platiti središnjoj blagajni H. K. S.:
4. o svim stvarima, koje se pravilima uopće ne mogu ustanoviti, izvješćivati i izvan ustanovljenog roka;
5. vršiti sve naloge i zaključke vrhovnih organa H. K. S.

§ 8.

Odbori pokrajinskih senijorata:

1. brinu se, da se provedu zaključci glavne skupštine H. K. S., središnjeg upravnog odbora i tajništva u punoj mjeri;
2. vode autonomne poslove;
3. predlažu neposredno ili posredno ispitavši predloge okružnih zborova središnjem upravnom odboru nove članove ili brisanje starih;
4. napose vode brigu i nadzor nad okružnim zborovima.

Članak IV.:

Okružni zborovi.

§ 9.

Okružni su zborovi lokalni centri katoličke akcije, te promiču samostalno interese H. K. S. u svom području u sporazumu i pod nadzorom pokrajinskog senijorata i središnjeg upravnog odbora putem središnjeg tajništva, s kojim mogu, a u prešnim stvarima moraju stajati u neposrednoj vezi.

Pravim članom zbora može biti samo član H. K. S.

Za promicanje svrhe H. K. S. mogu primiti u svoju sredinu goste istomišljenike, koji ne smiju biti upućivani u unutarnje poslove H. K. S., jer su isključivo povjerljivošću svojom pridržani samo senijorima.

Gosti se smatraju prema zboru članovima njegovim, i to jedino njegovim. Svaki je senijor dužan biti članom zbora, ako postoje uvjeti za njegovu egzistenciju.

§ 10.

Dužnost je okružnom zboru mjesečno izvješćivati pokrajinsko tajništvo, a svaka tri mjeseca opširno središnje tajništvo, kojemu je osim toga još dužan saopćiti imenik članova sa svim eventualnim promjenama, te mu kao uredništvu glasila neposredno slati izvještaje za objelodanjenje redovito za svaki broj.

Na pokrajinsku skupštinu senijorata ima pravo i dužnost poslati kao zastupnika barem jednoga člana, koji ima kvalitativno pravo glasa, t.j. glas mu vrijedi toliko, koliko ima u

okružnom zboru pravih članova senijora. Ipak u jednom se licu ne smije kumulirati više od 10 glasova.

Na glavnu skupštinu mora također poslati svoga zastupnika, koji glasuje za okružni zbor također kvalitativno, ali se u jednom licu ne smije kumulirati više od 20 glasova.

Središnji je upravni odbor H. K. S. vlastan raspustiti svaki pojedini okružni zbor, čim ovaj uzradi proti intencijama i disciplini H. K. S.

Proti vrhovnom zaključku pristoji zboru priziv na glavnu skupštinu H. K. S. Odlučuje se većinom glasova.

GLAVA II.

Članak V.: Glavna skupština.

§ 11.

Glavna skupština H. K. S. ima se održavati redovito svake godine, a može se sastati i izvanredno, ako središnji upravni odbor drži to potrebnim ili ako to zatraži glavna skupština pokrajinskih senijorata.

§ 12.

Glavnu skupštinu sazivlje predsjednik senijorata, koji joj sa upravnim odborom i predsjedda. Svaki senijor imade bar mjesec dana prije redovite skupštine biti na nju pozvan uz saopćenje dnevnog reda. Skupština se može održati, ako je osobito prisutno bar desetina senijora. Svaki prisutni senijor glasuje osobno, dok nenazočne zastupa delegat okružnog zbora. Ovaj ipak ne može zastupati više od 20 članova, pa će za svakih 20 trebati novi delegat. U slučaju, da koji okružni zbor ne može biti zastupan, moći će prenesti svoja prava na svoj pokrajinski senijorat. Glasovati se može na zahtjev i tajno; odlučuje se apsolutnom većinom.

§ 13.

Glavna skupština:

1. prima na znanje izvještaje o radu sred. upravnog odbora i središnjeg tajništva;
2. odlučuje o prijedlozima, koji se tiču cjelokupnog senijorata, o promjeni pravila i urednika glasila, a odlučuje dvotrećinskom većinom glasova svih prisutnih senijora;
3. bira predsjednika, potpredsjednika, 2 tajnika, blagajnika, arhivara i urednika glasila, koji moraju imati stalno boravište u Zagrebu (poslovni odbor);
4. bira nadzorni odbor;
5. vrhovna je institucija za prijepore između pojedinaca i skupina.

Članak VI.:
Središnji upravni odbor.

§ 14.

Središnji upravni odbor sastoji [se] od predsjednika, potpredsjednika, 2 tajnika, blagajnika i arhivara, te odbornika, predloženih glavnoj skupštini od pokrajinskih senijorata. Broj se tih odbornika određuje tako, da na svakih načetih 20 u vrijeme biranja aktivnih članova pojedinog pokrajinskog senijorata otpada po jedan odbornik, koje odbornike biraju pokrajinski senijorati po načelu proporcija. Pokrajinski odbornik ne mora biti član dotičnog pokrajinskog senijorata.

§ 15.

Središnji se upravni odbor sastaje u potpunom broju na poziv predsjednika redovito tri puta na godinu, a izvanredno, kad to zahtijeva bar < odbornika.

Ovaj odbor može stvarati zaključke, ako je osim poslovnog odbora prisutno još bar 6 pokrajinskih odbornika.

Članovi poslovnog odbora dužni su sastati se mjesečno bar jedamput. Te se mjesečne sjednice imaju držati u stalne dane bar kroz neko vrijeme svim odbornicima poznate, te im imadu pravo prisustvovati i drugi odbornici, koje se mora na njihov zahtjev obavijestiti.

§ 16.

Upravni odbor:

3. prima članove i određuje biranje članova (prema naputku § 5.);
2. bdiye nad tim, da se vrše zaključci glavne skupštine;
3. odlučuje o prijeporima između članova i skupina;
4. određuje vrijeme i dnevni red glavne skupštine;
5. nastoji oko toga, da pokrajinski senijorati što življe porade prema jedinstvenoj svrsi senijorata.

Zaključci upravnog odbora obvezatni su i za pojedince i za pokrajinske senijorate, no protiv njih se dozvoljava priziv na glavnu skupštinu. Priziv nema odgodne moći.

Članak VII.:
Središnje tajništvo.

§ 17.

Sjedište mu je u Zagrebu.

I. Na čelu mu je šef pisarne, tajnik sred. upravnog odbora H. K. S. Odgovoran je glavnoj skupštini.

Njemu je dužnost:

1. vršiti sve zaključke sred. upravnog i poslovnog odbora;
2. voditi knjigu zapisnika;
3. imenik članova;
4. svu prepisku (korespondenciju) i arkiv;

5. uređivati povjerljivo glasilo S. H. S. [?] »Seniorski Vijesnik« i mjesečno ga najmanje 1 put izdavati;
6. sporazumno s upravnim i poslovnim odborom poduzimati sve za promicanje svrhe H. K. S.;
7. pravodobno obavijestiti senijore o glavnoj skupštini;
8. do početka glavne skupštine dostaviti predsjedniku sve pismene prijedloge za raspravu;
9. brinuti se za provedbu agitacije i svega, što donosi sobom svrha H. K. S. i institucija tajništva;
10. znanjem i odobrenjem poslovnog odbora olakšati si posao pomoćnim pouzdanim osobljem;
11. čuvati uredovnu tajnu;
12. vršiti sve ine poslove, koji izvire iz njegova tajničkog položaja, a ne mogu biti po naravi stvari normirani pravilima.

II. Troškove H. K. S. namiruje središnja blagajna H. K. S. Njoj je na čelu blagajnik kao šef financ. odsjeka H. K. S., koji je sastavni dio središnjeg tajništva H. K. S.

Blagajniku je dužnost:

1. voditi blagajničke knjige;
2. izdavati namire o uplati članarine;
3. voditi imenik članova radi članarine;
4. sastaviti godišnji proračun i bilancu;
5. podmirivati izdatke uz namire;
6. stavljati shodne prijedloge za unapređenje financ. stanja H. K. S.;
7. na zahtjev dvojice članova nadzornog odbora predočiti im u svrhu skontracije knjige i blagajnu u svako doba;
8. glede uloženja i izdanja novca ishoditi odluku poslovnog odbora;
9. osobno jamstvo za blagajničko rukovanje;
10. izvijestiti svakiput upravni odbor i glavnu skupštinu.

III. Središnji tajnik i blagajnik dužni su dnevno uredovati. Upravni odbor središnji ustanovljuje im plaću, ako se je izrično ne odreknu.

Članak VIII.:

Nadzorni odbor.

§ 18.

Svrha mu je, da nadzire blagajnu, središnje tajništvo, središnji upravni odbor i sav rad H. K. S. i da o svemu tomu izvješćuje glavnu skupštinu.

Glavna skupština na prijedlog nadzornog odbora podjeljuje apsolutorij dojakošnjem sred. upravnom odboru.

Svaki pokrajinski senijorat bira po jednog člana nadzornog odbora, a glavna skupština pročelnika, koji mora boraviti u Zagrebu.

Članak IX.:
Časni sud.

§ 19.

Sve osobne prijepore rješava časni sud, u koji bira svaka stranka po dva člana, a ovi svoga predsjednika.

U slučaju prijepora odlučuje ždrijeb. Proti osudi časnog suda nema pravnoga lijeka.

GLAVA III.

Članak X.:
Razlaz.

§ 20.

Razlaz H. K. S. može zaključiti samo glavna skupština uz dvije trećine glasova. Ona također odlučuje imetkom.

Razlaz pokrajinskog senijorata biva na isti način. Arhivi se u tom slučaju pohranjuju u središnjem tajništvu.

Za razlaz okružnog zbora vrijede ista načela.

*

Središnje tajništvo H. K. S. ovlašćuje se, da slijedećoj glavnoj skupštini predloži poslovnik.

Ovaj statut stupa na snagu danom proglašenja u »Senijorskom Vjesniku«.

U Zagrebu, 6. svibnja 1919.

(Nav. prema: »Senijorski Vjesnik«, 3/1919., br. 2, 19–22.)

Summary

CROATIAN CATHOLIC SENIORITY AND POLITICS BETWEEN 1912 AND 1919

One of the main turning points of the HKP (established at the beginning of the twentieth century by A. Mahnić bishop of Krk) was founding of HKS – an exclusive organisation of the Catholic laic and cleric intelligence (in 1912). On the Christmas Eve of 1912, Croatian seniors published their opinion about Croatian politics in Catholic newspapers »Riječke Novine«. They maintained and supported national unity of Slovenians, Croats and Serbs. A document named as »Riječka spomenica« (1915), whose contents is not completely known to us, was the first serious attempt of the Seniority members to draw attention of the high officials of the Catholic Church to the problem of Croatia and Slovenia in the World War I. War years 1916 and 1917 was the time when there were many highly opposed thoughts and opinions among the members of Seniority. The most important person of this dispute was P. Rogulja, who in his article »Pred zoru« (1916) established the completely new conception of the entire HKP. According to his believes HKP had to be organised as a »complete system«, which would integrate political, cultural and religious ideas. Two chief points of this concept were »national unity of Serbs, Croats and Slovenians (and Bulgarians)« and »Cyrilo-Methodian thought« (ecumenism). Those who accepted this concept Rogulja named »nacijonalci«, and his opponents he called »integralci«. The chief importance of the »May declaration« (1917) was its influence on the movements that organised afterwards. This »declaration movement« reaches its peak in Croatia in May 1918. At this time bishop Mahnić begun to publish a series of articles in the Catholic newspapers »Novine«, which had been under control of the Seniority. In the articles Mahnić tried to defend declaration not only in the political but also in the theological sense, i.e. the bishop failed to distinguish politics and religion. Such an approach brought him in an unfavourable position because public started to criticize him for proselytism, even though this was basically ecumenism (»Cyrilo-Methodian thought«). Moreover, he was also blamed for abuse of the Catholic faith for the political purposes – i.e. clericalism. However, even if at that time there was any clericalism in Croatia, this policy might exist only in the function of establishing of South Slavs state. Relatively to their influence and the number of members, Seniors-»nacijonalci« entered in Narodno vijeće SHS (National committee of Slovenians, Croats and Serbs), and as its members, they participated in forming of the first South Slavs' state (without Bulgarians) – The Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians (in 1918). Collapse of the Habsburg Monarchy and establishing of South Slavs' state Seniors-»nacijonalci« considered as their own triumph. Their attitude manifested in their unrealistic optimism regarding possibility of religious unity of the South Slavs (Catholicism and Orthodoxy) and forming a consistent Yugoslavian nation (national unification). Regarding these believes, Seniors-»nacijonalci« centralised their organisation on their May meeting, and this was the basis of forming their political party in 1919 – Hrvatska pučka stranka (Croatian people's party).